

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 110 (20).** 1922. a.

Sisu: 1. Asundusseaduse eelnõu I osa: riiklikust maatagawarast lahutatawate maakohtade põl-
sest tarwitamisest — põllumeeste Riigikogu rühma ettepanek. Antud maaseaduse komisjoni. —
2. Palgaalamäära seaduseelnõu — rkl-te J. Piiskar'i, P. Keerdo, E. Kägu ja J. Wanja ettepanek.
Antud rahaasjanduse komisjoni. — 3. Seadus põllutööstusteeriumi maamöödu ja hindamise
walitsuse koosseisu ja palgamäärade kohta — II lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Ehituspeawalitsuse
ja tehnilise ehituskomitee teedeministeeriumi alla ülewiiamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. —
5. Meriasjanduse peawalitsuse ja Jaewasõiduameti teedeministeeriumi alla ülewiiamise seadus —
III lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Postijaamade seadus II lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Riigi
1922 a. eelarwe — II lugemisel. Haridusministeeriumi eelarwe wastu wõetud, — põllutööstusteeri-
umini eelarwe arutusel. — 8. Teadaanne järgmise koosoleku kohta.

Riigikogu koosolek 4. aprillil 1922. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem** ja lõpul abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: haridusminister **H. Bauer** ja põllutööstusminister **B. Rostfeldt**.
Koosolek algab kell 5.20.

Juhataja **A. Kerem**: Awan koosoleku. Päewakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud. Päewakorra muutmise kohta ettepanekuid ei ole. Loen päewakorra wastuwõetuks.

**1. Asundusseaduse eelnõu I osa: riiklikust maatagawarast lahutatawate maakohtade põl-
sest tarwitamisest.** Riigikogu läheb esimese päewakorra-
punktii juurde. Kas tehakse ettepanekuid selle seaduse arutamise korra kohta? (A. Schulbach (töer.): Maaseaduse komisjoni.)

A. Jürman (põl.): Meil on juba paaril aastal maaseadust teostatud, kuid kahjuks ei ole senni mitte maapidamise wahekorda selgelt eraseadusega ära määratud, ja missugusel seaduslikul alusel tulewad riigirentnikud maad saama. Riigikogu põllumeeste rühm on sellekohase seaduseelnõu välja töötanud, milles ette nähtakse kaks alust, mida asunikud maasaamise korral endile wõiwad walida, see on, kas põlise rendi ehk soowi korral maa eraomanduseks ostmist pikaajalise wäljaostu teel. Asunikud on sarnase puuduwa seaduse järele palju kan-

natanud ja kõigile on selge, et asunikude kindluseta olek senni on igasuguseid korraldamistöid ette wõtta takistanud. Sellepärast on tähtis, et see seadus kiiremas korras saaks läbi waadatud ja Riigikogu omale seisukoha wõtaks, kas need põhimõtted, mis seal ette toodud, temale wastuwõetawad on ja sarnase seaduse ühel ehk teisel kujul maksma paneks. Teen ettepaneku seadust anda maaseaduse komisjoni arutamiseks ja seisukoha wõtmiseks.

Juhataja **A. Kerem**: On tehtud ettepanek seda seadust anda maaseaduse komisjoni. Panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-
punkti juurde.

2. Palgaalamäära seaduse eelnõu. Kas tehakse ettepanekuid käesolewa eelnõu arutamise korra kohta? (Hüüe: Anda rahaasjanduse komisjoni.) Teisi ettepanekuid ei tehta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) See seadus on rahaasjanduse komisjoni antud.

Kuna päewakorra kolmanda ja neljanda punkti kohta aruandja saalis ei wiibi, siis läheb Riigikogu 5. päewakorra-
punkti juurde.

3. Seadus põllutööstusteeriumi maamöödu ja hindamise walitsuse koosseisu ja palgamäärade kohta — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **Chr. Arro** (loeb): Seadus põllutööstusteeriumi maamöödu ja hindamise walitsuse koosseisu ja palgamäärade kohta.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): Kinnitada 1-st jaanuarist 1922 a. Wabariigi Walitsuse poolt 28. aprillil 1921 a. maksmapandud põllutööministeeriumi maamõdu ja hindamise walitsuse koosseisu asemele järgmine koosseis:

Ametinimetused.	Arw.	Põhipalk kuus.
Walitsuse juhataja	1	6.000.—
Osakonna juhatajad	2	5.000.—
Joonistuskoja juhataja	1	4.600.—
Hindamise eritundja	1	4.600.—
Maakonna maamõõtjad	11	4.600.—
„ maamõõtja abid	13	4.200.—
Wanemad mullahindajad	5	4.200.—
Nooremad „	5	3.500.—
Nooremad mullahindajad		
7 suwekuu peale	5	3.500.—
1. järgu maamõõtjad	50	3.500.—
2. „ „	30	3.200.—
Sekretäär	1	3.500.—
Sekretääri abi	1	2.950.—
Arhiwaar	1	2.950.—
1. järgu joonistajaid	3	Üldiste nor-
2. „ „	2	mide järele.
Kantseleiametnik	1	„ „
Jooksupoiss	1	„ „

Juhataja **A. Kerem**: Panen selle seaduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on II lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb 3. päewakorra-punkti juurde tagasi.

4. Ehituspeawalitsuse ja tehnilise ehituskomitee teedeministeeriumi alla ülewiimise seadus — III lugemisel.

Üleüldise komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Ehituspeawalitsuse ja tehnilise ehituskomitee teedeministeeriumi alla ülewiimise seadus.

Juhataja **A. Kerem**: Pealkirja kohta sõnasoowijaid ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 1. Siseministeeriumi juures asuw ehituspeawalitsus ühes tehnilise ehituskomiteega wiiakse kogu oma seaduses ettenähtud õigustega, kohustega, kui ka kõi-

kide oma ametkondadega ja koosseisudega teedeministeeriumi alla üle.

Juhataja **A. Kerem**: Panen § 1 hääletamisele. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 2. 1922 a. riigi eelarwes siseministeeriumile ehituspeawalitsuse alal awatud korrallised ja erakorrallised krediidid kantakse sama peawalitsuse alal tarwitamiseks teedeministeeriumi eelarwesse üle, wälja arwatud need osad, mis ministeeriumi üldkrediitidega ühenduses, mis kindlaks määratakse kokkuleppel sise-, teede- ja rahaministrite wahel.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 3. Selle seaduse maksmahakkamisega lähewad kõik siseministri ametiwõimu funktsioonid ehituspeawalitsuse ja tehnilise ehituskomitee alal teedeministrile üle.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 4. See seadus hakkab maksma tema wäljakuulutamisega „Riigi Teatajas“.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kodukorra § 80 alusel panen terve seaduse sisu korruga hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on seadus nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb 4. päewakorra-punkti juurde.

5. Meriasjanduse peawalitsuse ja laewasõiduameti teedeministeeriumi alla ülewiimise seadus — III lugemisel.

Üleüldise komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Meriasjanduse peawalitsuse ja laewasõiduameti teedeministeeriumi alla ülewiimise seadus.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 1. Meriasjanduse peawalitsus ühes osakondadega ja laewasõidumeti wiiakse kogu oma seadustes ettenähtud kohustega ja õigustega üle kaubandus-tööstus-ministeeriumi alt teedeministeeriumi alla.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 2. Kõik kaubandus-tööstusministri õigused meriasjanduse suhtes lähewad teedeministrile üle.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 3. Kõik meriasjanduse peawalitsuse ja laewasõidumeti krediidid ja isiklik koosseis lähewad teedeministeeriumile üle.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Kodukorra § 80 alusel panen seaduse terve sisu korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega wastu wõetud III lugemisel.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Postijaamade Omawalitsuse seadus — II lugemisel. kommisjoni aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): Postijaamade seadus.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 1. Postijaamad on ametnikude, eraisikute ja posti wedamiseks.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 2. Postijaamade awamine, ülewaltpidamine ja walitsemine on maakonnawalitsuste kohus.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 3. Postijaamade awamise ja ülewaltpidamise kulud kannawad maakonnawalitsused oma eelarwete järele üldisel alusel.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 4. Kõik endised maakassa ja rüütelkonna päralt olewad postijaamade maad ja hooned, mis seisuste kaotamise seaduse § 3 p. g. („Riigi Teataja“ nr. 129/130 — 1920 a.) ja Wabariigi Walitsuse määruse põhjal 29. sept. 1920 a. („Riigi Teataja“ nr. 165/166 — 1920 a.) siseministeeriumi walitsemise alla läinud, antakse maakonnawalitsustele määrata aja peale postijaamade käimapanemiseks, tasuta pidamiseks, kasutamiseks ja waldamiseks.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 5. Maakonnawalitsustele postijaamade käimapanemiseks üleantud waranduste ja maa kohta ei ole temal müümise, kinkimise, pantimise ega muul wiisil wõõrandamise õigust. Postijaamade tegewuse lõpetamise korral lähewad warandused siseministeeriumi walitsemisele tagasi. Uuesti juurdehitatud hoonete, niisama ka kapitaalremontide eest, kui wiimased mitte wanemad ei ole, kui 12 aastat, on maakonnawalitsused õigustatud saama sellekohase õiglase hindamise järele wastawat tasu.

Juhataja **A. Kerem**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürgenstein** (loeb): § 6. Uuesti awatawatele postijaamadele kui ka endistele postijaamadele, kellel maad wähe ehk sugugi ei ole, antakse põllutööstusministeeriumi poolt, kokkuleppel siseministeeriumiga, tarwiduse ja wõimaluse järele sündsat maad

ja hooneid kunni kahe normaaltalu suuruseni tasuta tarvitada. Postijaamad on wabastatud küüdikohustustest.

Märkus: Põllutöoministeeriumilt saadud maad ja hooned lähewad postijaama tegewuse lõpetamise korral põllutöoministeeriumile tagasi.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Jürgenstein (loeb): § 7. Maakonnawalitsus on kohustatud wiibimata awama neid jaamu, kellel maatükid tarwilisel suurusel olemas ehk kellele uued maatükid kätte antud saawad.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Jürgenstein (loeb): § 8. Maakonnawalitsustel on õigus postijaama rendile anda enampakkumise wõi kokkuleppe teel korralikkudele isikutele, kes jõuawad nõuetekohaselt neid sisse seada ja pidada. Rendilepingud ei wõi üle 12 aasta kesta. Uuesti wäljarentimise puhul on endistel postijaamapidajatel eesõigus. Kõik postijaamade hooned peawad tule wastu kinnitatud olema.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Jürgenstein (loeb): § 9. Tarwiduse järele, mille kindlaks määrab siseministeerium maakonnawalitsuse ettepanekul, on wiimased kohustatud awama ja ülewal pidama uusi ehk sulguma endisi postijaamu. Samuti määrab kindlaks samas korras postijaamade asukohad siseministeerium.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Jürgenstein (loeb): § 10. Siseministeeriumile antakse õigus sellekohaste maakonnawalitsuste ettepanekute põhjal määrusi wälja anda postijaamade, nende teenijate, hobuste, sõiduriistade arwu kohta ja kindlaks

määrata sõiduriistade tüübid, sõidu ja postiweo taksid, nii üleriiklised kui ka üksikutes maakondades, niisama ka normaali lepingu kawa ja kodukorda kinnitada.

Märkus: Postijaamad wõiwad tarwitusele wõtta jõuwankrid.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Jürgenstein (loeb): § 11. Kõik postijaamade maade ja hoonete kohta rüütelkondade poolt tehtud lepingud loetakse maksuwusetaks.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on ka see seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Riigi 1922 a. eelarwe — II lugemisel. Haridusministeerium ja põllutöoministeerium.

O. Liigand (rhw.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Kui ma haridusministeeriumi eelarwe arutamise pu-

hul sõna wõtan, siis mitte enam mõne pikema kõne pidamiseks, sest siin on selleks juba nii mitmelt ja mitmelt poolt sõna wõetud ja elarwet laiemalt käsitatud. Mina tahan, ilma et teie kannatust pikemalt proowida, leppida ainult ühe paranduse ettepanekuga peatükk IV § 28-da juurde. Siin toodi eelmisel koosolekul ette, et käesolewa haridusministeeriumi eelarwe juures liig kokkühoidlik on oldud, nimelt toetussummade lubamises teaduse- ja kunstiosakonnale. Toodi ette, et siin ei ole mitte määratud tarwilikku toetusraha tegutsewatele kirjanikkudele ja kunstnikkudele. Ma näeks heameelega, et see sümpaatline ettepanek tähelpanu leiaks ja ta wastu wõetaks.

Meil oleks aga weel enam waja tõsist tähelpanu nende rahwa kultuuriliste asutuste ülewalpidamise peale juhtida, mis üldiselt on tunnustatud. Ma mõtlen siin nimelt meie rahwateatrit. Wiimane ei ole eelarwes küll mitte unustatud, aga mulle näib, nagu oleks siin üks wäike wiga, wõi eksitus juhtunud. Käesolewas eelarwes on määratud rahwateatrite toetamiseks 4.900.000 marka. See summa

on aga niiwiisi ära jaotatud, et sellest $\frac{3}{4}$ ainult Tallinna peale langeb. Wiimane saab 3.600.000, Tartu „Wanemuine“ — 800.000, Narwa — 200.000, Walk — 200.000 ja Pärnu — 100.000 marka. Ma ei ole mitte kade, et Tallinna peale võrdlemisi suur summa langeb, kuid ma arwan, et mitte kõige õiglasem ei ole see, kui meie terwelt $\frac{3}{4}$ ainult Tallinnale anname ja teistele, muuseas „Wanemuisele“ nii väikese osa — ainult 800.000. See on neli korda vähem, kui Tallinn saab. Tartu on Tallinnast ainult kaks korda vähem. See toetusraha jaotus tundub weel walusamana, kui meie seda silmas peame, et Tartu on ülikooli linn ja seal ka palju teisi koole olemas on, mille õpilased just tõsist kunsti nautida tahawad, keda kino ei tõmba. Meie peame siin toetusraha suurendama. Sellega võimaldame meie noorsoole kohaseid etendusi toime panna ja neile alandatud ehk päris hinnata pääsetähti wälja anda. Wiimasel ajal on etteheiteid tehtud, et „Wanemuine“ praegu ajakohasel kõrgusel ei seisa. Ma usun, et need etteheited on teatawal määral põhjendatud. Millest aga olenewad need asjaolud? Suurelt osalt tuleb see just raha puudusest. Kõigil on teada, et pea kõik Tallinna „Draamateatri“ kandwamad näitejõud Tartu „Wanemuise“ on tulnud. Miks nad siia on tulnud? Sellepärast, et Tallinn on jõudnud neile aineliselt rohkem pakkuda, kui Tartu. Ka kunst wõib esineda ainult soodsal ainelisel pinnal. Kui seda silmas pidada, et Tartu maksusid, wõrreldes teiste linnadega ja Tallinnaga, ühewääriliselt kannab, siis loodan ma, et rahwasitajad minu ettepanekut, Tartu „Wanemuisele“ toetusraha suurendada 200.000 marga wõrra, toetama saawad. Ma mõtlen seda summat ühe tubli näitejuhi jaoks, kellest seal suur puudus tundub olevat. Ka oli eelarwe alamkommissjon „Wanemuisele“ 1.000.000 marka toetusraha määranud, kuid seda vähendati eelarwe üldkommissjonis 200.000 marga wõrra, niisamasugune summa Eesti kirjanduse seltsile toetusrahaks määrates. Ma ei kõnele mitte Eesti kirjanduse seltsi toetusraha wastu, sest see wäga sümpaatlikkude ülesannetega selts tarwitab ka wäga suuremat riiklist abi. Kuid see ei wõi mitte sündida „Wanemuise“ arwel. Jätame sellele seltsile eelarwes määratud summa, kuid suurendame ka „Wanemuise“ teatri toetusraha. Ma panen ette peatükk IV-das teaduse- ja kunstiosa-

kond, A. Keskasutus, § 28, Toetussummad — suurendada 200.000 marga wõrra ja nimelt 11.601.800 marga pealt 11.801.800 marga peale, tõstes toetusraha „Wanemuise“ teatrile Tartus 800.000 marga pealt ühe miljoni marga peale.

Haridusminister H. Bauer: Lugupeetud rahwasaadikud! Lubage minule mõne sõnaga 1922. aasta töökawaga esineda ja nende etteheidete peale, mis siin ette toodi, lühidalt wastata.

Mis puutub haridusministeeriumi töökawasse, siis tuleb meil peaaesjalikult sunduslik algkooli teostamine läbi wiia. Siin on nii mitu küsimust, mis enne peawad ära otsustatud saama, kui algkooli-seadust täiesti läbi wiia saadakse. See seadus on natuke ruttu ellu wiidud, nagu siin tähendatud, aga seadus on seadus ja seda peab igatahes täitma. Meil on praegu sunduslik kooliseadus ainult nelja aasta peale läbi wiidud. On teatawaid proteste lastewanemate poolt kuldade, et meil kooliaasta maal liiga pikk olewat. Selle kohta on ministeeriumil teataw projekt olemas, mis wanematele raskust ei tee ja seadusega kokkukõlas. Nimelt kooliaasta saab edaspidi maal teise wormi, kui linnas. Maal lõpeb kooliaasta warem ära ja hakkab sügisel hiljem peale, ja sellepärast ei saa maal kool nii intensiivselt töötada, kui see linna algkoolis võimalik on. Sellepärast on tarwilik, et kooli waheajad, jõulu ja lihawõte pühade wahel võimalikult lühikesed oleks. Mis puutub jookswasse kooliaastasse, siis oleme tänawu esimest korda peale sõja algust, peale 1915 aastat jälle nii kaugele jõudnud, et meil 200 koolipäewa on. Maal muidugi vähem, linnas on kewadel vähemalt 11 tööpäewa ja sügisel 22 tööpäewa, sellega kokku 33 tööpäewa rohkem kui maal. Et seda 33 tööpäewa teisel teel kätte saada, on kawatus asja nüüd niiwiisi korraldada, et lihawõtele juurde panna 6 tööpäewa ja jõuluks 4 tööpäewa, ja lisatundide läbi tõsta seda intensiivteeti ja tööjõudu, mille puudus ennast pika waheaja tõttu tunda annab. Nimelt on ministeeriumil kawatus juurde panna igas koolis maal 2 tundi nädalas, ühe tunni emakeele peale, teise rehken-duse peale, nii esimeses kui ka teises klassis ja mõnes teises aines III. ja IV. klassis. Sellega tõuseks tundide arw esimeses ja teises klassis 24 tunni peale, kolmandas klassis — 28 tunni peale ja neljandas klassis tuleks 31 tundi nädalas,

kuna linnas see vähem on, nimelt 22, 26 ja 30. Peale selle kawatseb ministeerium ka tunni kestwust pikendada: kuna tunni pikkus linnas 45 minutit on, kestaks ta maal 50 minutit. Sellega saame tööaja kätte, mis linnas rohkem laiali wenitud on.

Mis puutub abiandmisesse kehwestele õpilastele, siis ei ole see mitte nii, nagu siin I. lugemisel härra Kägu tähendas, et ministeerium ei ole tahtnud kellegi teetust anda ja ei muretse kehweste õpilaste eest. Selleks on 12½ miljoni eelarwesse wõetud, et sellekohast abi anda, ja peale selle on ka hoolekogud tegewad olnud, mõnes kohas isegi õige tegewad. Iseäranis linnades, nii wäiksemates kui ka suuremates, on hoolekogud õige hea eduga töötanud. Praegu on algkoolides 103.000 õpilast 3.600 õpetajaga. Minewal aastal oli ligi 7.000 õpilast vähem. Koolisid on praegu 1.480. Kus õpetajad wanematega käsikäes töötawad, on ka abiandmise suhtes head edu märgata.

Raskusi teeb haridusministeeriumile majade küsimus, kuid nagu siin tähendati, on kooliwõrku wõimatu praegu läbi wiia, peab sellega weel vähemalt üks aasta ootama, keskkoolide suhtes läheb wast rohkem kui üks aasta, sest maad ja mõisad ei ole kõik tükeldatud, ja weel kindlaste teada ei ole, kuhu mõisamajasse wõimalik on kool üle wiia. Nüüd on ministeeriumis kõik eeltööd tehtud ja uue kooliaasta algul peab iga maakond täieliku kawaga esinema, nii et wõib juba tulewal aastal täielikku algkooliwõrku oodata. Keskkoolides ei ole seda mitte wõimalik teha enne, kui keskkoolide seadus wälja töötatud ei ole.

Raskusi teewad ka täienduskoolid. Nüüd on nende jaoks määrused wälja töötatud, walitsusele sisse antud ja on praegu komisjonis läbiwaatamisel. Kawatsetakse 7. ja 8. õpeaasta täiendusklassidega asutada, kus õpilase erihuwi silmas saaks peetud. Kuna 6. klass on üldine, oleks 7. ja 8. klass teatawate kalduwustega õpilastele põlluharimise, majapidamise jne. kooliks, mitte ses mõttes, et ta kitsas kutsekool oleks, waid annaks just sellele elemendile, kes ei taha mitte keskkooli ja üliskooli minna, täienduse ainetes, mis teda rohkem huwitawad.

Teine asi, mis on ka algkoolis teostusel, on pahakalduwustega laste eest hoolitsemine. Selleks on ministeerium wõtnud eelarwesse teatawa summa ja

kawatseb saata paar õpetajat wäljamaale küsimust uurima selle tingimisega, et nad pärast pahakalduwustega laste koolide organiseerimise oma peale wõtaks.

Koolimajade ehitamiseks on ülepea 30 miljoni üles wõetud, mis mitte suur summa ei ole. Ma arwan, et sinna tuleb lähemal ajal teataw summa juurde lisada, ja tublisti juurde lisada. Kuid meie rahaline seisukord tänawu aastal seda ei luba. Kui lähemal ajal meie rahaline seisukord natuke kindlamaks muutub, siis on wäikene asi 30 miljoni asemele 100 miljoni sisse panna, selleks on tarwis Riigikogus ainult üks punkt muuta, ja loodetawasti Riigikogu seda ka mitte keelama ei saa.

Mis puutub koolimajade ehitusplaanidesse, siis on need nüüd wälja töötatud. Plaanisid on sisse tulnud niihästi sisse, kui ka wäljamaalt. Nad on premeeritud ja maale kooliwalitsustele saadetud. Üksikud koolid wõiwad neid ministeeriumilt oma hinna eest saada, mis igatahes palju odawam tuleb, kui igauks ise hakkaks oma plaanisid kokku seadma.

Wäljamaa stipendiumide ja autasude kohta toodi härra Martinson'i poolt ette, nagu ei oleks need toetusrahad küllalt otstarbekohaselt ära tarwitatud. Nagu austatud Riigikogu liikmed teawad, on autasu antud ühele meie wäga tuntud koolimehele, kes 50 aastat koolipõllul on töötanud, 70 a. sünnipäewaks. Tema on üks rohkem pedagoogilisi töid kirjutanud, kui kõik meie pedagoogid kokku, kes siin ruumis wiibiwad. Kuigi tema tööd ei ole mitte teaduse wiimane sõna, siiski on neil suur tähtsus meie rahwaharidusele ja meie õpetajatele. Haridusministeerium ei wõinud autasu andmist keelduda, waid pidas seda täiesti enese moraalseks kohuseks. Siin on ette heidetud, nagu oleks see autasu ilma järele kaalumata määratud. Pean tähendama, et see mitte õige ei ole. Autasu andmist soowitas omalt poolt meie ainuke eriteadlane professor ja ka haridusministeeriumi nõukogu oli selle poolt. Nii ei ole seda mitte üks isik otsustanud, waid 7—8 isikut, kes enam-wähem selles asjas kompetensed on.

Natuke imelik maik jäi järele ühest asjast, mida härra Martinson siin ette heitis, nagu oleks toetussummadest põllumeesteseltsi näitusele toetust antud. Arwati isegi heaks wahele hüüda, et see toetussumma olewat pörsakaswatuseks ära tarwitatud. Ma arwan, et siin peaks

natuke ettewaatlikum olema. Härra Martinson'il on väga hästi teada, mis jaoks see 10.000 marka on läinud. See oli määratud auhindadeks koolikirjanduse ja õpeabinõude väljapanekute eest Eesti näitusel. Meil ei ole olemas mingisugust põllumeestekogude näitust, waid on ainult üks üldine Eesti näitus. Siin tähendati selle peale, et auhinnamõistjad on, ei tea kes kõik olnud. Wõin ütelda, et auhinnamõistjateks olid 5 isikut: tuntud pedagoogid härra Ernst Peterson, härra direktor Kann, härra direktor Neuhaus, proua Lender ja mina. Ma arwan, et need isikud küllalt kompetentsed peaks olema auhindasid andma. Auhiinad on tõesti antud õpeabinõude eest. Seal oli üks zooloogia korjandus, teised õpeabinõud, õpilaste tööd, jne. (J. Luiga (töer.): Meil oli ka koolinäitus.) Seal ei olnud auhindasid. Igatahes peaks niisuguste etteheidetega ja sarnaste andmete ettetoomisega tagasihoidlikum olema. (E. Martinson (sd.): Teie ei ole midagi ümber lükanud. J. Piiskar (is.): Kinnitage seda weel piiblisalmiga.) Härra Piiskar, ma arwan, Teile on piiblit küll rohkem tarwis. Ma paneks Teile 11. käsu juurde: Sina ei pea mitte Riigikogus asjata räuskama ja oma ligimese kallist aega raiskama. (Naer. Käteplaksutamine paremal pool.)

Õpetajate kutsehariduse andmisega on raskusi olnud. Meie algkoolides on praegu umbes 3.600 õpetajat. Neist on umbes $\frac{1}{4}$ kutseta. Neile korraldati kolmel suwel kursused. Umbes 500 neist õpetajatest on eksamid ära teinud, kuna üle jäänud osal weel teha on. Iseäranis palju kutseta õpetajaid on Saare- ja Läänemaal. Lähemal ajal teewad wististe ka teised eksamid ära. Umbes 120 õpetaja ümber ei ole haiguse ja muudel põhjustel terwet kursust suutnud läbi wõtta. Täna wu korraldakse neile 1—2 kohas täiendawad kutsehariduse kursused. Kõige selle juures ei wõi meie ütelda, et meie suure osa õpetajatega täiesti rahul wõime olla. Kui aga tähele pannakse, et inimesed töötawad, on neile katsutud wastu tulla, kuigi nad eksamitel oma teadmiste poolest küll kõik nõudeid ei täitnud. Ülepea kawatsetakse weel 14 kursust käima panna: Inglise keele, käsitöö, õpewahendite walmistamise, laulmise kursused jne. Õpewahendite walmistamise kursustel wõime oma õpetajaskonda laiemas ulatuses õpewahendite walmistamisega tutwustada.

Sel teel wõiksime õige odawasti palju õpeabinõusid walmistada, mis kokkühoidmist tähendaks, sest meil ei tarwitseks õpeabinõude eest waluutat wäljamaale lasta minna. Peale selle kawatseb haridusministeerium Tartu ülikooli juures nii kesk- kui ka algkoolide õpetajaile üldhariduslisi kursusi awada. Wäljamaal on niisugused kursused õige heas kuulsuses, kõige pealt Saksamaal. Saksamaal kestawad nad suwel $1\frac{1}{2}$ —2 kuud. Selle lühikese aja jooksul ei ole küll wõimalik suuremaid teadmisi koguda, kuid kuulajatel on wõimalus seal oma mõtteid wahetada, uusi ideesid juurde saada, ühesõnaga õelda, niisugused kursused mõjuwad õige wärskendawalt. Siis on weel teine wõimalus õpetajaid ette walmistada teaduslisel alal ja nimelt sellekohastes erikoolides — seminaarides. Kõige pealt pakub seminaar wõimalusi õpetajate ettewalmistamiseks, sellepärast peab tema peale ka rohkem rõhku panema. Seminaarisid on üldse 5 ja peale selle weel lasteaednikkude seminaar Tartus. Wiimase ajal on mõte tulnud seminaari asemel mõnda teist tüüpi luua, näituseks pedagoogilist haru keskkoolide juures. See kombinatsioon oli haridusministeeriumis direktorite koosolekul arutusel, kus selle üle mõtteid sai awaldatud. Tulewal nädalal tuleb juba kokku riigi haridusnõukogu, kus ka selle küsimuse üle mõtteid saab wahetatud. Et õpetajaskonda suurendada, on mõte tekkinud keskkoolidele täiendawat klassi juurde lisada. On isegi mõte olnud lähemas tulewikus pedagoogika instituuti awada. Kõige rohkem leidis poolehoidu ettepanek, awada wiimasele keskkooli klassile üks klass juurde, täienduseks keskkooli õpeprogrammile, nii et 11 õpeaasta asemel saaks olema 12 õpeaastat. Niiwiisi antakse wõimalus keskkooli lõpetajatele ka praktilist haridust saada ja õpetaja eksami ära teha. Saksamaal ja Schweitsis, kus ka seminaaride süsteem olemas, on ka teatud murrangut märgata. Leitakse, et õpetajate ettewalmistajatena seminaarid küllalt ei rahulda. Muidugi on ka seminaaril häid külgi, kuid on ka halbu olemas, nende üle ma siin pikemalt peatama ei hakka. Pedagoogilisel alusel on nii mõneski riigis ühesarnaseid jooni olemas, mis just rahwa iseloomu wälja paista lasewad. Näituseks on meil Schweitsi ja Bulgaariaga, mis ka talupoja riigid on, pedagoogilisel alusel väga palju sarnadust. Lõpuks pean üttelema, et meie semi-

naaridel on palju defektisid, sellepärast on ka ministeerium ettekirjutusi teinud ringkirjaga, missugust siin neljapäeval arutati ja mille puhul ka arupärimine tehti. Selle sammu astumiseks oli haridusministeeriumil kaks printsiipi ja nimelt — kõrvaldada haridustööst riigi lõhkujaid ja ulakuse poole kaldujaid isikuid. Nagu juba tähendasin, ei ole selles asjas midagi poliitilist sihti tahetud kätte saada. Esimene õpetaja, keda sedawiisi sunniti tagasi astuma, oli oma poliitilise ilma waate poolest äärmise parempoolse kalduwusega, endine Koltshaki ohwitser. Üldse käsitatakse siin aga materjaali, nagu ajaks haridusministeerium poliitikat. Pean tähendama, et haridusministeeriumis on mitmesuguste ilmawaadetega inimesi töötamas, ja nendele ei ole keegi katsunud raskusi teha nende ilmawaate pärast. Mõnes õpeasutuses on isegi isikuid olemas, kellest meie teame, et nemad meie riigikorda ei tunnista, kuid senni kaua, kui nad koolis õpilaste seas endid korrektselt ülewal peawad, ei ole minul midagi nende wastu. Siin kirjeldati õige wärwirikastes sõnades, üks koolijuhataja olla dokumentisid wõltsinud, kuid temal olla sugulasi selles parteis, mis minule lähedal, sellepärast olla temaga õrnalt ümber käidud. Pean alla kriipsutama, et see täiesti õigusega etteheide ministeeriumile on. See juhtumine oli ühes koolis, mis oli Karulas asutatud 1918 aastal, just peale sakslaste äraminekut. Koolile anti seltskonna poolt Karula keskkooli nimi. Sellel koolil puudus aga seaduslik alus, sest ta oli tekkinud just niisamuti, nagu kõik meie koolid tol ajal tekkisid ja nimelt erakeskkoolina. Alguses seisis kooli eesotsas endine Walga direktor Grünberg, keda pärastpoole jällegi Walka tagasi kutsuti. Sel alusel töötas kool 2 aastat senni, kunni hakati koolide registreerimist nõudma. Ka see kool pidi registreeritud saama. Tuli rewisjon ja rewideerimisel selgus, et see kool küllalt keskkooli nõuetele ei wasta, sellepärast tuldi otsusele, et see kool wõiks ainult eraalgkool olla, sest et tal puudusid keskkooli nõuete kohased kabinetid, raamatukogu, laboratoorium jne. Selts, kes kooli eesotsas seisis, on siin teinud kõik, mis ta wõis, kuid siiski ei olnud võimalust teda keskkooliks kinnitada. Nüüd registreeriti teda eraalgkooliks täiendawa 6. klassiga. Koolijuhataja oli naisterahwas ja naisterahwad ei pane alati seaduse tähte täpipealselt tähele. Ta oli koolitunnistuste

wäljaandmise juures wanu blankette ja wana pitsatit tarwitanud, kus peal nimetus oli „Karula keskkool“. Selle tunnistusega tuli õpilane, kes seal 6 klassi lõpetanud, siia, ja tahtis sõjakooli sisse astuda. Teda wõeti wastu, aga pärast selgus, et ta oma teadmistes wäga nõrk oli. Siis hakati asja järele uurima ja leiti, et koolijuhataja siin wormaalselt blankette tarwitas bona fide, mis aga kuidagi kaelakohuliseks kuriteoks lugeda ei wõi. Koolijuhataja ei teadnud, et see dokumentide wõltsimine pidi olema. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas ministeerium alati selle peale niisamaatab?) Ministeerium katsub ikka inimlikult seisukohalt asja peale waadata. Sõna „inimlik“ on teile muidugi wõõras. Igatahes on ministeeriumil õigus ja kohus inimese, kes 15 aasta ümber näljapalgaga on töötanud, seisukorda arwesse wõtta. Kooliõpetajannale tehti wali noomitus, kuid see wastas pisaraid nõretawa kirjaga, sest ta tundis ennast haawatud olewat. Ta tunnistas puhtsüdamliselt üles oma arusaamatust, et ta ilma et seda oleks tahtnud, seaduswastaselt talitanud. Sellest katsutakse nüüd suur number teha.

Mis puutub kesk- ja kutsekoolidesse, siis on, nagu juba tähendati, ühtluskooli printsiip järgmine: igale töötawale ja edasipüüdawale õpilasele peab wõimaldama edasisaamist. See printsiip kasutati alati ära, kuid on juhtunud, et meie keskkooli ja kutsekooli mitte ainult edasipüüdjad õpilased sisse ei pääsenud, waid ka need, kes selleks kohased ei oleks olnud. Kellegile ma seda ette heitma ei hakka. Meie rahwas oma nooruse tuhinas asus laia liigutustega keskkoolide awamisele. Ühes keskkooli kursustega koos töötab meil praegu 84 kesk- ja kutsekooli umbes 25.000 õpilase ja 1.000 õpetajaga. Need koolid töötawad täies hoos, tänawu aasta on 6 alamas klassis algkooli programmid sunduslikuks tehtud, kuna 7. ja 8. klassi programmid tulewal aastal sunduslikult ette kirjutatakse; 9., 10. ja 11. klassi programme on wõimalik alles siis wälja töötada, kui keskkooli-seadus wastu on wõetud. Need klassid on selle jaoks kawatsetud, et iga õpilane oma reaalsete kalduwuste järele omale ala walida wõiks, mis teda rohkem huwitab. Nii läheb meil weel 3 ehk 4 aastat aega, enne kui wiimane klass täiesti normaal programmi järele töötama hakkab. Praegu wõib öelda, et meil

kindlaste normeeritud keskkooli, kui niisugust, weel ei ole. Härra Annusson tähendas, et need andmed, mis ministeeriumi instruktor wist „Päewalehes“ oli awaldanud, mitte täpipealsed ei ole. Esiteks, on wäljamaa koolide kohta andmed wõetud 1914 a., kuna Eesti andmed 1921 a. pärit. Nii jääb 7 aastat wahet, aga wäljamaa kultuurriikides ei ole nende 7 aasta jooksul koolide suhtes mitte palju uuendusi läbi wiidud. (J. Annusson (tõer.): Siis on need waled andmed!) Nad ei ole mitte waled, aga nad ei ole küllalt täpipealsed. Peab tähendama, et Saksamaa tütarlaste koolid ei ole mitte keskkoolide hulka arwatud. Nende „Höhere Töchterschulen“ on wähemad kui lütseumid, nii et neid keskkoolideks arwata ei wõi. Paljud arwawad, et meil keskkoolidest puudus on, aga protsentuaalselt meie rahwa arwuga wõttes ei ole meil neid mitte wähem, kui teistes kultuurriikides.

Ma pean iseäranis selle peale tähelepanu juhtima, et seltskondlik töö peaks ka rohkem õigetes rööbastes käima. Kus seltskond kooliga käsikäes töötab, seal on kõige paremad järeldused. Nii näeme Tõrwas, kus õige wäikene ringkond, kes kooli on asutanud, teda mitu aastat ülewal on pidanud, ilma et ta walitsuse poolt toetust oleks saanud. Täna on aasta muudeti ta awalikuks keskkooliks selles mõttes, et õpetajate palgad saaks ministeeriumi poolt maksetud. Isegi maja tahawad Tõrwa mehed ülesse ehitada ja on energiliselt selle juures töös. Täna on aasta on ministeeriumil wõimalik ainult ühte keskkooli, nimelt Baltiskis, asutada Harju maakonna jaoks.

Iseäranis rõhku tuleb meil weel tööstuskoolide peale panna. Ka siin ei ole härra Annusson'il mitte õigus, kui ta tähendas, et ministeeriumil nende koolide kohta kindlat plaani ei ole. Ministeeriumil on kindlad kawad walmis 4-tüübiliste koolide jaoks. Need tüübid on ministeeriumis kutsenõuniku poolt wälja töötatud ja Tartu töösturite kongress on nende tüüpidega nõus olnud. Sellega on ette nähtud 4 kutsekooli — wõi tööstuskooli tüüpi. Esimene tüüp on käsitöökool, kust meistrid ja tööjuhatajad tulewad. See tüüp baseerib 6-klassilise algkooli peal. Siis on teine tüüp — instruktorite koolid, kust mitte iseseiswad tööjuhatajad wälja ei tule, waid niisugused isikud, kes teise kontrolli all tööd juhtida wõiwad. Kolmas tüüp oleks tööstuse täien-

duskoolid, need on juba rohkem spetsiaalerialal töötawad kursused, kus noortele tööliste wõimalus antakse ennast omalerialal täiendada. See tüüp wastaks umbes Saksamaa „Gewerbliche Fortbildungsschule“le. Edasi tuleks tööliste koolid. See ei ole juba mitte enam otsekohe kutseharidusline tüüp, waid need koolid on määratud tööliste ringkondadele täienduseks üldhariduslisel alal. Need on üldhariduslised kursused, mida Saksamaal nimetatakse „Fortbildungsschule“. Selle plaani järele tahab ministeerium töötada. Kui seal juures mõned defektid ilmsiks tulla wõiwad, siis iseenesest mõista, katsub ministeerium neid mõne aasta jooksul parandada. Etteheide, et praegu weel tööstuskoolide eest muretsetud ei ole, ei wasta mitte tõeludele. Meil oli senni ajani ainult tehnikum, kunsttööstuskool ja puutööstuskool, mis Tallinnas ministeeriumi ettewõttel töötab, ainult 3 kutsekooli. Täna on aga 5 uut kooli samal alal, nagu puutööstuskoolgi, juurde tulnud, see on 3 korda rohkem kui senni. Siis kannab ministeerium ka hoolt rändawate kursuste eest, et meie rahwale sarnast oskust kätte õpetada, mis meie rahwa seisukohast igatahes kasulik oleks. Pannakse mitmesuguseid kursuseid suwel toime, saadetakse rändawaid instruktore laiali, kes suwel mõne nädala jooksul rahwale kergemat tööstust peawad õpetama, näituseks: korwipunumist, harjatööstust, sawitööstust — see ei ole mitte see „sawitööstus“, millest eile siin räägiti, waid seal õpetatakse sawist lihtsaid asju tegema, see on oma moodi keraamika. Selleks on meil, näituseks, Petserimaal materjaal olemas. Seal wõib alabasteri taolist segu saada, kuid see on wäga wäljatöötamata ja peab täiendamist leidma. Ma mäletan, kuidas mõne aasta, igatahes aasta kümne eest, Tsheho-Slowaaki wõi Austria alamad korwidega Eestis ümber rändasid ja korwidega laialt äri tegid. Meie rahwas korwipunumist sugugi ei oskanud, kuid see on wäga lihtne, nii et ka wäiksed lapsed seda teha wõiwad. Niisugune on ka harjatööstus ja harjakseid on meil küllalt saadawal. Nüüd tahab ministeerium niisuguseid lihtsaid töid, mis igaüks ise mõne nädala pärast ära õppida wõib, rahwale tuttawaks teha ja saadab suwel instruktorid rändawaid kursusi toime panema, et seda tööstust rahwale kätte õpetada. Nii ei ole õige, nagu oleks ministeerium siin ilma plaanita talitanud.

Seda ei wõi ministeeriumile ette heita, sest ministeerium on igale poole maakonnawalitsustele lähemad kawad kätte saatnud ja palunud seisukohta wõtta. Muidugi ei ole ministeerium suutnud kõike soowe täita, sest wõimata on 12 kutsekooli korruga awada. Maakonnawalitsustelt tulid õige mitmesugused ettepanekud. Mõned nendest ei olnud sugugi läbi mõeldud, teised olid küll väga ilusad, kuid neid ühel aastal läbi wiia oli wõimatu. Igatahes loodan mina, et meie niikaugele saame, nagu siin ka härrad rahwasaadikud Rei ja Anderkopp tähendasid, et meil igal alal oma koolid saawad olema. Saksamaal on isegi korstnapühkijate akadeemia, wõib olla, et meie ka nii kaugele saame, praegu igatahes meil selle järele tarwidust ei ole. (Naer.) Wäga tähtsad tegurid on meil siis weel ju Tallinna tehnikum ja merikoolid. Mis tehnikumisse puutub, siis töötab tema praegu väga laial alusel. Seal on palju häid soowe tulewiku jaoks. Kool on väga rutuliselt awatud ja niisugust suurt kooli ei saa kahe ega kolme aastaga õigestesse rööbastesse juhtida. Seal ollakse igatahes õige energiliselt töös kawade kokkuseadmisega ja laiemate käeliigutustega asutatud ettewõtete teatawatesse wormidesse koondamisega. Loodetawasti jõutakse warsti nii kaugele, et tehnikum endale oma maja saab, mille eeltöödeks juba 1½ miljoni eelarwesse pandud. Tehnikum soowis küll 2 miljoni, kuid 1½ miljoni läbi. Igatahes on nüüd, nagu tehnikumi juhtiwad jõud seda tõendawad, wõimalus seda kätte saada, mis nemad tahawad. (J. Piiskar (is.): Mis asutus tehnikum õige on, kas kõrgem kool wõi keskkool?) Kas Teie peate just kindlat wormi leidma, nissheje, sredneje, wössheje utshebnoje sawedenie? Ta on kutsekool. Wäga kahju, kui Teie seda ei tea. (J. Piiskar (is.): Tehnikumi õpilased seda ka ei tea.) See on ka väga kahju. Igatahes minu poolt on see neile ära seletatud. Kui see õnnetu 3-e päewane tööseisak ole, siis sai see neile küllalt seletatud, õpilased jäid sellega rahule, asusid tööle ja ütlesid, et nemad nüüd teadwat, kes nemad on ja mis nendest saab. (J. Piiskar (is.): Täna kõneles mulle weel üks õpilane, et nemad seda weel mitte ei tea.) Seal on aga 500 õpilast. Kui 499 seda teadwad, üks aga mitte, kas siis tõesti selle ühe õpilase arwamine Teile ewan-

geeliumiks on? Ma ütlesin Teile ju, et tehnikum on kutsekool, kõrgema tüübiline kutsekool. Jumalukene, mis on siis wiimaks akadeemia? Akadeemia ei ole ka ülikool, waid ta on niisamuti kõrgem kutsekool. Muidugi ei ole tehnikum mitte politehnikum, aga ta ei ole ka seda, mis on gümnaasium ja realkool, ta ei käi ülepea keskkooli tüübi alla. Ta on rohkem kui keskkool. (Wahelhüüe pahe-malt poolt: Kas sealt siis inseneerid wõi meistrid wälja tulewad?) Sealt tulewad tegelikud inseneerid wälja, kelle kompetents otsekohe seaduses on ette nähtud.

Siis on üks õige tähtis koolide tüüp — merikoolid, mis meie riigis õige tähtsat osa saawad mängima. Praegu on meil 4 merikooli olemas, aga nagu siin tähendati juba minewal kui ka tänawu aastal, on neid praegusel ajal liiga palju, ja sellepärast sulub ka ministeerium ühe merikooli kinni, nii et kolm järele jääwad. Praegu on teataw kriis olemas meriasjanduses ja sellepärast ei ole ka nii suurel arwul laewajuhatajaid tarwis. Peale selle on merikool niisugune tüüp, mida väga kergesti jälle awada wõib. Merikool wõib olla ühe-, kahe- ehk kolmeklassiline, iga klass on merikoolis iseseisew üksus. Esimene klass annab ligisõidu tüürimehe õigused, ja pärast selle klassi lõpetamist peab õpilane teatud aja merel sõitma. Siis astub ta teise klassi sisse ja kui ta selle lõpetab, saab ta ligisõidukapteni ehk kaugesõidu tüürimehe õiguse. Siis peab ta jälle teatawa aja merel sõitma ja alles siis astub ta kolmandasse klassi, kus ta kaugesõidukapteni õigused saab. See wiimane klass on ainult Tallinna merikoolis olemas, kus kaugesõidukapteni eksamid ära tehakse. Nii et igal ajal wõib merikoolis uue klassi awada ja tema jälle sulguda, kui sel tarwidust ei ole.

Mis puutub etteheitesse, mis härra Annusson'i poolt tehti, et meil on koolid mitme ministeeriumi all, et on sõjakoolid sõjaministeeriumi all ja põllutöökoolid põllutööministeeriumi all, siis olen mina isiklikult selles arwamises, et praegusel ajal, wõib olla küll ajutiselt, kunni asi paremini korraldatud saab, peawad põllutöökoolid põllutööministeeriumi alla jääma. Sest praegu, kus maareformi teostamine käsil on, kus jaotakse maad, inwentaari, mõisamajasid, siis peab kõik see tegewus tingimata ühes käes olema. Kui haridusministeerium awaks ise põllutöö-

koolid ja peaks siis iga saha ja wankri pärast põllutööministeeriumiga läbi rääkima, siis kutsuks see ainult hõõrumisi ja kirjawahetust teatud ametnikkude wahel esile, igatahes saaks kool selle all kannatama. Haridusministeeriumi arwamise järele on tingimata soowitaw põllutöökoolisid põllutööministeeriumi alla jätta.

Mis puutub ülikooli, siis tähendati selle peale, et seal praegu kitsikus ruumide suhtes olemas on. Ülikoolis on praegu 3.000 õpilast, kuna ülikool enamwähem ainult 2.000 õpilase jaoks on ehitatud, nii et loomulik on, et seal kitsikus peab walitsema. Aga siin tähendati weel, et meil peaks politheknikum awatama. Uutes riikides seda aga korraga teha ei saa. Leedumaa on oma rahwa arwu poolest meist kolm korda suurem ja temal ei ole weel ühtki korralikku ülikooli olemas, waid on ainult ajutine. Ja meie ei wõi ka kolme aasta jooksul kõiki ülikooli tüüpe kätte saada. See läheks natukene raskeks meie kodanikkudele. Et meie praegu ülikoolis peame wäljamaa õpejõude tarwitama, on ka tõsiasi. Aga loodetawasti on see ainult ajutine küsimus. Härra Ernits tähendas, et wäljamaalaste peaks rohkem palka maksuma, et nad mitte Tartust ära ei läheks. Wäljamaa õpetajad saawad aga Tartu ülikoolis juba nii kui nii umbes kaks korda rohkem palka kui meie maa õpetajad. Kui mõned nendest siiski tänawu aasta jooksul lahkuda mõtlewad, siis ei ole selles süüdi mitte raha küsimus, waid see, et nad oma kodumaale kutsed on saanud. Ja ma arwan, et igaüks teenib ikka parema meelega oma kodumaal.

Siis tegi härra Piiskar lөөknumbri sellest, et ülikoolist olla 200 üliõpilast wälja heidetud. Ma loen teile ülikooli walitsuse kirjast selle üle seletuse ette. Nii pea, kui mina sellest wäljaheitmisest kuulsin, tegin mina ka kohe arupärimise ülikooli rektorile, enne kui härra Piiskar arupärimist sai teha, ja selle peale wastas mulle ülikooli rektor, et eksmatrikuleeritud, see on nimekirjast mahakustutatud 200-st üliõpilasest on õpemaksust wabastamist palunud ainult kuus. Üldse on kõik üliõpilased, kes on palunud õpemaksust wabastamist, sellest ka wabastatud saanud, peale nende kuue ja need kuus ei saanud wabastatud sellest õpemaksust järgmistel põhjustel: kolme kohta ei saanud mingisuguseid andmeid nende õppimise kohta, see tähendab, nad ei olnud wist lihtsalt ülikoolis käinud; kahe poolt antud teated

waranduse seisukorra üle olid liiga puudulised, ja ühe wanemate warandusline seisukord leiti sarnane olewat, et õpemaksust wabastamist tarwilikuks ei peetud. Järelejäänud 194 eksmatrikuleeritud üliõpilase kohta puuduwad igasugused teated, et nad käesolewal aastal ülikoolis õppimas oleks käinud. Nad ei ole ka õpemaksust wabastamise palwet sisse annud. Tähendab, need 194 üliõpilast, kelle eest siin piikisid murti, on ainult ülikooli kirjas, aga nad pole wist Tartu linnagi näinud, sest et neid kuskilt üles ei leitud. Meie teame, et meil on palju üliõpilasi, kes teeniwad tähtsatel kohtadel Tallinnas ja mujal ja teewad eksamid korraga. Need 194 olid wist arwanud kasulikumaks sel aastal siin ametis olla, õperaha mitte maksta... (J. Piiskar (is.): Kas nad seda lõbu pärast teewad?) Mitte lõbu pärast, aga neil on oma kohad ja nad mõtlewad ühe aasta pärast eksami teha. Nii on siis jutt rõhutatud rahwast ja 200 üliõpilase „wäljaheitmisest“ puhas ettekujutus.

Mis puutub kõrgema tehnikumi awamisesse, siis, nagu ma juba tähendasin, ei ole selleks lähemal ajal wõimalust ja pealegi ei ole meil praegu kõrgema tehnilise haridusega isikuid nii kiirelt tarwis, sest meil on õige palju optante — inseeenerisid, kes oma tööjõudu ja oskust meile pakuwad. Peale selle on meil 40 üliõpilast wäljamaal riigi kulul õppi- ja see maksab riigile ainult paar miljoni aastas, kuna aga politheknikumi sisseadmine läheks wähemalt oma 60 kunni 70 miljoni maksuma. Nimetatud üliõpilased õpiwad wäljamaa ülikoolides mitmesugustel kutsealadel ja on kohustud õpeaastate eest teatawad aastad kodumaal töötama. Siin tähendati, et need optandid, kes meil praegu on, lähewad Wene- maale tagasi, niipea kui seal normaalne olukord maksuusele on pääsenud. See on wäga wõimalik. Aga kui meie awame tehnika ülikooli ja sinna wastu wõtame 2.000 üliõpilast, kas need 2.000 siis siia jääwad? Niipea, kui paremad tingimised wäljaspool awanewad, lähewad tingimata ka need meilt ära ja siis tuleks wälja, et Eesti riik oma were ja higiga korjatud kopikatega on pidanud teistele maadele haritud jõudusid ette walmistama, pealegi, kus see ettewalmistamine riigile rohkem maksuma läheb, kui need paar miljoni... (J. Kana (töer.): Rahwa arwu kaswamine tuleks ka siis seisma panna.) Noh, ma

arwan, et see nii progressiivselt meie juures ei lähe, härra Kana. Ega need kanapojad ei ole! (Üldine naer.) Siis sai härra Piiskar veel ühe kõige uuema uudisega walmis, et ministeerium kawatseb kusagil akadeemiat awada. Ma pean ütleva, et see küll tõesti ainult wastlapäewa unenägu on... (J. Piiskar (is.): Härra ministri abi poolt tehti ühele asutusele ettepanek, et kasta ei tahaks oma kooli akadeemiaks muuta.) Teie wõite enesest ju ütelda, et Teie tahaks konserwatooriumi direktoriks saada! (Naer.)

Mis puutub haridusesse väljaspool kooli, siis on ministeerium siin katsunud teha kõik, mis võimalik oli. 3 instruktorit on praegu ametis, Petserimaal on awatud nende instruktorite kaastöötamisel 50 pühapäewakooli haridusministeeriumi kull, kus õpilased.... (Pahemalt poolt: Kristlaste koolid.) Need ei ole kristlaste koolid, waid pühapäewakoolideks nimetakse neid sellepärast, et seal pühapäewadel koolitööd tehakse, et siis ka täisealised sellest osa wõiksid wõtta. Nendes koolides õpiwad praegu alates kooliealistest lastest kunni 85 aastased inimesed. Petserimaal on neid koole minewal aastal 50 awatud ja Narooa taga 15. Haridusministeeriumi poolt saawad need koolid igasuguste õpeabinõudega warustatud ja õpilased töötawad neis suure huwiga. Setumaal weeriwad setud näpuga pühapäewiti tähti ja kui nad juba wähegi weerima on õppinud, siis paluwad nad kohe muinasjutte wõi mingisuguseid juturaamatuid lugemiseks ja mida rohkem pilita raamatus, seda parema meelega loetakse teda. Nii on siis Setumaal lugu niipalju edasi läinud, et õige suur osa wanadest, kes enne tähtegi ei tunnud, nüüd juba natuke oskab. Kui pühapäewakoolid Setumaal niisuguse hooga edasi töötawad, siis ei ole lähemas tulewikus Setumaal kirjaoskamatute arw mitte enam suur.

Siis on awatud tänawu aasta 130 uut raamatukogu. Ennemalt oli neid 280. Raamatukogude jaoks on käesolewas eelarwes 1½ miljoni marka üles wõetud. Muidugi saab selle summaga raamatukogudele ainult aluse panna, aga kui 40—50 raamatut ministeeriumi poolt kogusse juba muretsetud, äratub see seltskonnas huwi ja nad muretsewad ise juurde. Siin pean ma jälle seda tähendama, et seltskond peaks rohkem kaasa töötama. Kus

ta seda teinud on, seal näeme, et tagajärjed kõige paremad on. Kahjuks oli üks-wahe seltskonnas väga suur leigus raamatukogude wastu walitsemas. Wanal ajal tunti väga suurt rõõmu, kui kubeneri poolt raamatukogu awamiseks luba anti ja püüti siis ise igatewiisi edasi rühkida, kuna aga nüüd haridusministeeriumi poolt mitte ainult luba, waid ka toetus-raha antakse, asi ometi wisalt edasi nihkub. Paari aasta eest wõis isegi üteldi kuulda: kui teie annate ja omal kulul ülewal peate, siis teen seda, muidu mitte. Kuid nüüd on ka selles asjas juba mitmes kohas õige palju parandust ja huwi märtgata.

Meie oleme ka käsikäes töötanud härra Ernits'aga karskuse edendamise alal. Ainult üks asi, millega mitte kokku leppida ei wõi, on see, et härra Ernits kõik karskus-keskkomitee ja sellega ühtlasi ka oma teeneteks peab, ja arwab, meie instruktorid olla sarnases seisukorras olnud, et nemad ei olla teadnud, mis teha. Ma pean ütleva, et kunni minewa aastani oli meil seitse instruktorit ametis Wiljandis, Paides, Tartus jne. ja siis tuli küll wälja, et igaüks neist istus oma koha peal, omaette, juhatus ta kuskilt ei saanud ja ei teadnud, mis ta pidi tegema. Minewal aastal kaotas haridusministeerium üksikud kohad ära, instruktorid on nüüd ametis ministeeriumi juures, kus igaüks oma alal töötab ja kust neid tarbekorral igale poole wälja saadetakse. Peab ütleva, et siin mõndagi kätte saadud on, õige palju on kihelkonna kongresse kokku kutsutud, nii näituseks, Tõrwas, Mustwees, Paistus, Alatskiwil ja mujal ja huwi karskusasja wastu on rahwa seas tõusnud. Et aga ministeerium siin oma ametnikka wälja saadab, neile päewarahasid maksab, kuna sõidukulud karskus-keskkomitee kannab, siis ei saa siit kuidagi lugeda, et kõik karskus-keskkomitee teene oleks olema. Instruktorid igatahes teawad väga hästi, mis neil teha on, ning töötawad suure huwi ja eduga.

Siis on ministeerium veel katsunud toetada kunsti asutusi, teatrit, muuseumi jne., kuid nende juures ma pikemalt ei peata.

Siis on haridusministeeriumile etteheide tehtud — kui ma ei eksi, siis härra Martinson'i poolt, — et kunsti ja kirjanduse alal ei ole mitte küllalt toetatud noori kunstnikka ja kirjanikka. Tähen-dati ka selle peale, et Juhani Aho Soo-

mes väga palju riiklist toetust olla saanud. Ma pean ütlema, et meie kirjanikude hulgas ühtki Juhani Aho't olemas pole. Kui ta oleks olemas, siis saaks ta ka tingimata riiklist toetust. Meil oma Juhani Aho't ei ole, on aga oma „Lendawad sead“. (J. Luiga (töer.): Miks teil just sead meelde tulid?) Ma rääkisin praegu harjasetööstusest ja sellepärast tuli meelde. Ma ei taha mitte ütelda, et ma kõige uuemas Eesti kirjanduses väga kompetent oleks, kuid ma tahaks teatada seda, mis meie kirjanikud ise meie uuest kirjandusest arwawad. Näituseks ütles härra Aawik kirjanduse seltsi aastakoosolekul järgmist: „Meie kirjandus ei wasta kunstinoetele sugugi.“ Ja härra Tuglas algab üht oma artiklit järgmiselt: „Ei ole iialgi Eestis trükit nii palju paberit, kui läinud aastal. Ja ometi, kaua aega pole olnud Eesti ilukirjandus nii waene kui läinud aastal. Kaua pole ta olnud siult nii juhuslik, idult nii ilmetu ja wormilt nii wähenõudlik, kui aastal, mis kannab numbrit 1921.“ (J. Kana (töer.): Siis kui härra Bauer minister oli.) Noh, kui härra Kana siin kateedri peal seisaks, siis wist tuleks haridust ja kirjandust nagu kapa kalja!

Ühel koosolekul tähendas härra Palwadre selle peale, et haridusministeerium töötada ühes siseministeeriumiga, muidugi politsei suhtes. Mina ja härra sise-minister, kes me seekord koosolekul wiibisime, waatasime üksteise otsa ja tegime mõlemad omale küsimismärgi, sest et meie sest asjast kumbki midagi ei teadnud. Pärast ütles härra Palwadre, et ta seda ühest lehest olla lugenud. Mu härrad, kui meie nüüd ajalehtede ja karrikatuuride järele hakkame Riigikogu kõnetoolil otsuseid tegema, siis tuleb wälja niisugune lugu, nagu ma kuulnud olen ühest üliõpilasest, kes on tahtnud ajaloolist wäitekirja kirjutada, ning seda kirjutanud selle järele, mis ta ühes tsirkuses pantomiimis näinud oli. Iga juhuslise märkuse peale ei saa mitte kui ühe tõe wastawa fakti peale waadata. (J. Annusson (töer.): Aga õpilaste ajakirja numbrid?) Sellest ei tea ma midagi. (J. Annusson (töer.): Siseministeerium nõuab.) Ega ma siseministeeriumi eest ei wastuta. Fakt on ainult, et ma ühel walitsuse koosolekul ette tõi, et see täiesti lubamata on, et meie warieteed, joogikohad ja kinod ka õpilastele awatud on, ja juhtisin sise-ministri tähelepanemist selle peale, et kas

kuidagi moodi õpilasi ei saaks niisugustest kohtadest eemale hoida. Wõib olla, et sellepärast mulle etteheide tehtigi, et ma politseiliste abinõude suhtes siseministriga ühes töötada. Wõib olla, et see teile ehk enam meeldib, kui seda ettepanekut mitte poleks tehtud? (W. Ernits (sd.): Üldse kinni panna need asutused.) See ei seisa minu wõimu piirkonnas. Kui nad kõik kinni saaks pandud, siis oleks jälle mitu miljoni sissetulekut wähem. Kolme aasta eest olid meil kõik joogikohad kinni, kuid siiski oli kärskusewastast kraami küllalt liikumas. Nende sulgumine üksi ei tähenda midagi.

Härrad Annusson ja Anderkopp wist tähendasid siin selle peale, et meil ei olla selgeid andmeid selle kohta, mis rahwaharidus maksma läheb. Täitsa täpipealseid andmeid selle kohta ette tuua on täitsa wõimatu. Need andmed, mida härra Annusson siin ette tõi, olid umbkaudu kaunis õiged. Ministeeriumi teadete järele lähewad keskkoolid maksma ühes nende klassidega, mis ka keskkooliks nimetakse, kuid ka tõepoolest algkooli alla käiwad, 250 miljoni marka. Sinna hulka on arwatud ka erakeskkoolid. Algkoolid lähewad maksma umbes 200 miljoni marka. Tehnikum 12 miljoni marka, ülikool 73 miljoni, teised hariduslised kulud 107 miljoni, see on kokku umbes 700 miljoni marka. Kui meie sinna juurde arwame ka need summad, mis rahwas teisel wiisil hariduse peale annab, hoolekogude, kuratooriumide, kursuste ja raamatukogude näol, siis tuleb wälja umbes 800 miljoni marka. Mis puutub wähemusrahwaste koolidesse, siis on kawatsusel seal wabaarenemise põhimõttele wabadust anda, kus juures asjasthuwitatud inimesed kaasa töötada saaks. Meil on peale eestikeelsete koolide weel wõõrakeelseid koole, nagu Saksa, Wene, Läti ja Rootsi koolid. Saksa, Läti ja Wene keeles on ka keskkoolid olemas. Rootsi keeles aga ainult algkoolid. Ei saa sugugi rahul olla härra Sorokin'i tähendusega, et walitsus wähemusrahwaste koolide eest mitte küllalt hoolt ei kannu. Peab tähendama, et see härra Sorokin'i etteheide täitsa ebaõnnestanud on, sest kui meie wõtame koolide hulga ja rahwaarwu, siis leiame, et Eestis tuleb üks keskkool 31.000 eestlase peale, üks Saksa keskkool — 5.300 sakslase peale. Ühe Wene keskkooli peale tuli senni umbes 30.000 wenelast, aga

nüüd, kus Tallinna gümnaasium tuli eelarwe järele ka riigi keskkoolide hulka, siis tuleb üks Wene kool 21.900 Wene rahwusest kodaniku peale. Ühe Läti kooli peale tuleb 8.000 lätlast. Kui kõik Eesti rahwused kokku arwame, siis tuleb välja, et iga 31.000 Eesti kodaniku kohta üks Eesti keskkool on, kuna vähemusrahwuste iga 16.900 kodaniku kohta üks awalik kool tuleb. Sellest näeme, et vähemusrahwad vähemalt kaks korda paremates tingimistes hariduse poolest on, kui eestlased. Härra Sorokin'i poolt tehtud etteheide on järjekult täitsa põhjuseta. Olgugi, et vähemusrahwusest kodanikud siin enamjagu haritud klassist on, kes igaüks soowivad oma lapsi keskkooli saata ja see on väga soowitaw, et nad sellest huwitud on, kuid etteheiteid teha haridusministeeriumile selle eest, et tema küllalt vähemusrahwuste hariduslisi huwisid silmas ei pea, igatahes ei wõi. Ma olen kindel, et teistel vähemusrahwuste esitajatel siin Riigikogus põhjust kaebada ei ole, et Eesti wabariik oma koolipoliitikaga nende emakeelsetele koolidele võimaluse järele wastu ei tule.

Tahaksin lõpuks härra Piiskar'i poole pöörata tema wahelhüüde asjus. Tuletan meelde laupäewast koosolekut, kui Teile wahele hüüti: „Teie räägite oma südametunnistuse wastu“. Ma arwan, et see wist tõesti nii on Teile poolt, kui Teile teisel wiisil ette kandsite seda, mis Teil teisiti teada oli. Näituseks Teile ütlesite, kui oli jutt krediidi nõudmisest, et haridusministeeriumile pakuti teatawat summat, kuid tema tegi oma südame kõwaks ja ütles „ei“. (Ä g e d a d w a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Härra Piiskar, Teile mäletate ja peate ise mõistma, kuidas asi oli. Ministeerium oli eelarwe kokku seadnud 411 miljoni peale. Walitsus leidis võimaliku olewat anda ainult 360 miljoni ja ministeeriumil tuli tahtmata sellega leppida. Siis ütlesite weel, et tullakse Wabariigi Walitsuse kaudu ja kärbitakse koolimajade ehitamise summad maha, see tähendab, mõtlesite nii, et haridusministeerium tuleb Wabariigi Walitsuse kaudu ennast maskeerides ja ütleb, walitsus ei anna mitte seda raha ja siis kärbitakse see maha. Teile teadsite igatahes, et haridusministeerium oli eelarwe 75 miljoni marga wõrra suurema sisse andnud. Walitsuse koosolekul oli väga teraw mõttewahetus sel puhul, kui eelarwe kokku seati, haridusministeerium tegi kõik, mis iganes võimalik, et teata-

wat summat läbi wiia ja kui see läbi ei läinud, siis ei saa mitte haridusministrit süüdistada, kui tema eelarwet kärbiti. Siin ei wõi ütelda, et haridusministeeriumile on pakutud, aga minister pole tahtnud wastu wõtta. Olen seda mitu korda ütelnud komisjoni koosolekutel, et mina räägin, mitte kui haridusminister Bauer, waid kui Wabariigi Walitsuse asemik; samuti, nagu siit kõnetoolilt ei räägi mõnikord mitte härra Piiskar, waid härra Piiskar, kui oma rühma esitaja.

Kolmandaks puudutaks seda, kus härra Piiskar tähelepanu juhtis ühise kooli peale Wenemaal, kus kõik ilusti korras olla ja töölistega käsikäes käidakse. Selle juures tuleb küll tõsiselt kahelda, kas see tõesti nii on. Ma ei wõi ajalehe artiklite peale kui ewangeeliumi peale waadata. Praegusel ajal on aga ajalehtedest teade läbi käinud, et igalpool Wenemaal kooli õpemaks $2\frac{1}{2}$ miljoni soweti rubla sisse on seatud. Peale selle teame väga hästi, kuidas Wene koolides õpetust antakse. Õpilased tulewad selleks kokku, et seal hommikul puid tuua, ahju kütta, taldrik suppi keeta, ennast natuke soendada ja koju tagasi minna. (Ä g e d a d w a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Mina räägin ainult seda, mis ajakirjandusest tean. Teile seal olete muidugi autoriteet neis teadmistes ja selles, mis Wenemaal wiimasel ajal sünnib. Wõib olla, et mina eksin.

Siin on räägitud weel, et skoutidele antakse 500.000 marka toetusraha. Siin on aga öeldud, et see raha läheb noorsooühingute toetamiseks ja käsitöö õpetamiseks. Kui tahate tunnistust saada, siis on ministeeriumi majandusosakonna juhataja siin ja tema wõib tõendada, et see pealkiri eksikombel sisse on antud. (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Igatahes siin oli üteldud, et 250.000 antakse noorsooühingutele käsitöö õpetuse peale.

Siis rääkisite teie weel kõiksugu wanawarast, et tuuakse kokku tuhanded eksemplaarid wanu kannusid jne. Noh, siin olete teie kaks nulli juurde luuletanud, sest tuhandetes eksemplaarides kannusid kokku koguda terwelt maalt ei ole üldse võimalik. Teatud faktisid moonutada eelarwe küsimuste juures on ju opositsioonile kasulik, teie teate, et see ajakirjandusse läheb ja selle kaudu arusaamist walitsuse tegewuse kohta üle terve maa segab. Igatahes teie tõelude walgustus ei wasja mitte tõele.

Nüüd tahan weel tähelpanu juhtida asja teise külje peale, nimelt ideelise ja kõlblise küsimuse peale. Sellest on juba niipalju räägitud, et ma mitte pikalt ja laialt rääkima ei hakka, et meil moraali langemine ennast tunda annab üle maa. Ma ei taha mitte selleks kõnelelda, et waidlusi wälja kutsuda, seda sihti mul tänasel koosolekul ei ole. Aga selle peale peab tähelpanu juhtima, et meil sõna „kaswatus“ ei juletud mitte nii tarwitada, nagu ta tarwis oleks olnud. Arwati, et las laps areneb ise wälja. Ka keskkoolide seadusest on praegu hariduskommissjon selle lause wälja jätnud, kus kaswatus tarwidusest räägitakse, mis ministeeriumi poolt eelnõusse sisse oli pandud, nimelt, et keskkoolis on tarwis anda kaswatust noortele inimestele, et nad ausateks ja töökateks riigikodanikkudeks kaswaks. See lause on hariduskommissjoni poolt wälja jäetud, kes nagu ei julge öelda, et meie lapsi kaswatama peame. Nende meelest paistab see tagurluse tundemärk olewat, et meie lapsi kaswatame. Nagu näha on see asi muutunud ja kõik on ühel meelel, et meie lapsi kaswatama peame. Muidugi ei wõi meie seda mitte ainult koolile ainuülesandeks teha, waid meie peame ikka arwama, et kodul on siin ka wäga suur mõju ja suur osa kaasa rääkida. 200 päewa igapäew 5 tundi on õpilane koolis, kuna see wäike osa sellest ajast on, mis ta teises atmosfääris, kodus, wiibib. Igalpool meie näeme, et kõlblus langenud on. See ei ole mitte üksi meil, waid ka teistes kohtades, nagu Prantsusmaal, Saksamaal jne. Kus teataw kultuuriline tasapind kõrgem on, saawad riigid sellest kergemalt üle. Meil saab see aga raskem olema, sest et siin mängib osa see, et usuõpetus on koolist wälja heidetud, aga selle asemele ei ole ka teist ilmalikku usuõpetust, moraaliõpetust pandud, nii et sellel kohal tühi koht olemas on. Selle küsimuse juurde peab ministeerium lähemal ajal asuma. Muidu näeme ka teatawat wastolu koolides olewat, mõnes koolis on olemas põhimõttelik eitamise waim iga autoriteedi kohta. See näitab nagu au asi olewat. Teisest küljest on teataw usumäratsentine koolis aset wõtnud. Nii imelik kui see ka kõlab, pean ma siiski, kui kristliku erakonna liige, seda tõendama, et asi nii kaugele on läinud, et õpilased mõnes kohas näituseks koolipidudest ja isegi laulutundidest eemale hoiawad. Näha on, et teatawad regulaatorid puuduwad, et seda kor-

raldada, mis rahwa hinges kokku kogunud on. Katsume teha, mis wõimalik. Näituseks saab keskkooli eetika õpetus iseseiswa õpeainena sisse toodud, ja peab tähendama, et iseäranis algkoolis, kus tükatki raskem distsipliini pidada, tuleb selle peale teiste õpeainete tundides iseäranis rõhku panna, muidu wõib asi tõesti raskemaks minna. Direktorite koosolekul minewal nädalal arutati seda küsimust pikalt ja laialt ja wõeti resolutsioon wastu, mis härradel Riigikogu liikmetel tuttaw on, nii et ma selle juurde enam tagasi pöörama ei hakka. Nagu igauks ajalehest näha wõib, on siin tõsiselt tööd tehtud ja kõik keskkooli juhatajad on otsusele jõudnud, et nii edasi minna ei wõi. Siin olid keskkoolide juhatajate hulgas kõikide woolude esitajad, niihästi kõige äärmiselt paremalt, kui ka kõige äärmiselt pahemalt poolt, aga kõik olid ses suhtes täiesti ühel meelel. Mis koolinoorsoo küsimusesse puutub, mis esimese küsimusega ühenduses on, siis oli ju see ette näha, et ta nii tuleb. Kui mõne aasta eest noorsooseltsid wõi -ühingud asutati, siis mõned wanemad pedagoogid kriipsutasid alla, et nii ta olla ei wõi, waid meie peame õpilaste juures juhtiwat osa mängima. Meie ei wõi pealtwaatajaks jääda, kui õpilased kunstlikult koolist wälja turule kistakse; kuid siis oli teine wool, muist unistajad idealistid, teised jälle, kes odawat demagoogiat tegid, need läksid õige wildakule teele ja nüüd ei ole koolitegelastel mitte kerge asja õigesse rööpasse wiia. Mul tuleb meelde üks koosolek, kus olid tähtsamad Tallinna koolijuhatajad haridusministeeriumi ruumides koos. Ka õpilaste asemikud olid sinna kutsutud. Siin hüüdis üks koolijuhataja pateetiliselt: „Meie kool on kadunud, ta ei saa ise midagi peale hakata, ta on langemas. Kui teie, noored, meile appi tulete, siis saame hakkama, muidu oleme täiesti kadunud.“ See oli 1919 aastal. Selle peale ütles üks õpilasest: „Ja ma tean, et see õigus on, mis Teie räägite. Ma saan oma seltsimeestele seda teatama ja usun, et minu seltsimehed siin Teile appi tulewad ja seame selle asja korda.“ Seda ma kuulsin ise oma kõrwaga. Siis räägitakse weel seda, et üks wanem koolimees olla üles tõusnud ja ütelnud: „Mul praegu enam aega ei ole siin wiibida, ma saadan oma poja siia, ta on küll ainult 9 aastat wana, aga praeguse otsuse järele wõib ta wäga hästi minu aset täita. Jumalaga.“ (J. A n n u s -

son (töer.): Miks see wana mees ära läks?) No ju asi läks tal nii natuke südame peale. (Näer.)

Ka üks wäljamaalane, kes meie koolisid käis vaatamas, tähendas nende kohta, et Eestis õpilased juhiwad õpetajaid. Seda oli ta Tallinnas ütelnud. See oli nii, aga see peab teiseks tehtud saama ja saab ka, ja ma loodan kindlasti, et see saab teiseks minema. Igatahes keskkooli juhatajad wõisid seda rõomustawat fakti konstateerida kohtade peal, et wanemad ennast rohkem tunda annawad ja loodetawasti asi ka samm-sammult paremuse poole pöörama hakkab, kui aga õpetajad tõsiselt selle küsimusega tegemist teewad, ja kui õpetajad ja õpilased koos töötama saawad, siis usun mina kindlasti, et asi paranema saab. Miña olen alati noortele kõigeparemat soovinnud, seda wõõrastawam on, et mõned ajalehed seda teisiti seletawad. Kirjast ja ka karrikatuuridest, mis nii ohtralt haridusministeeriumi wastu on tarwitatud, wõib igaüks wälja lugeda, mis ta ise tahab.

Lõpuks tahaks ma tähelepanu juhtida nende mitmesuguste wõtete peale, milledega siin on katsutud opereerida. On ette toodud, et õpetajad on puht poliitiliste waadete pärast oma kohtadelt tagandatud ja samuti olla ka mitmed õpilasteringid minu poolt sulatud. Selle kohta pean mina ütleva, et mina mitte ühte õpilasteringi sulgunud ei ole. Ma olen alati seda rõhutanud, et meie ei tohi mitte ühest äärmusest teise minna. Isegi mitmed koolijuhatajad on nõudmistega esinenud, et kõik ringid wäljaspool kooli tuleks kinni panna ja järele jätta ainult need ringid, kes koolide juures töötawad. Seda ei tohi aga mitte teha. Haridusministeerium on kindlal seisukohal, et ei tohi mitte takistusi teha noorsooliikumises kunsti ja teaduse alal. Nii näituseks teame meie, et Tallinna koolinoorsoo laulukoor üks kõige parematest Tallinna kooridest on. Ja mis mõte on sarnaseid ringe sulguda, kes täitsa kunsti alal töötawad. Teine küsimus on aga kõigi nende liitude, keskkliitude, ülemaaliste ja liitude liitudega. Kuidas nendega jääb, seda näitab meile tulewik, ja kui nad meile kasulikud on, siis wõiwad nad rahulikult edasi töötada. Üht asja aga tahtsin ma siin kõige kindlamalt toonitada, et haridusministeerium saab kindlasti kõige kindlamat kätt tarwitama nii õpetajate kui ka õpilaste wastu, kes meie wabariigi

korda eitawad. Meie laste kaswatajateks ei tohi mitte sarnased isikud olla, kes weel ise kaswatust tarwitawad. Kes riigi korda eitawad, need peawad koolipõllult kaduma. Meie ei tohi ka usulisele liikumisele takistusi teha. Meie peame õpilasi, kes metsa ära eksinud, õigetessee rööbastesse juhtima. Meie õpetajad peawad oma mõju ka selles awaldama, et õpilasi arusaamisele wiia, et nad mitte kõiki korruga kätte ei saa, et nad mitte hüppeid ei teeks, sest elu ei kannata üldse hüppeid, ja et nad mitte enne ei närtsiks, enne kui nad õitsenudki ei ole. Need on pea põhimõtted, mille järele haridusministeerium selle aasta jooksul käia kawatseb.

A. Maramaa (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Ma ei taha kuigi kaua teie aega raisata. Peatan ainult ühe küsimuse juures. See ei ole mitte kogemata, et meie haridusministeeriumi eelarwe arutamise puhul nii palju sõna wõetakse. Selle juured ulatawad kaugele. Nad ulatawad tegelikku ellu. Lugu on järgmine: haridusministeeriumi eelarwe arutamise juures löödakse suuri lahinguid. Aga tööpoolest on asi nii, et meil on tegemist kahe hariduspoliitikaga, mis isekeskis kokku on põrganud. Üks on nimelt meie õpetajaskonna haridus- ja teine haridusministeeriumi hariduspoliitika.

Wõib olla, et mõnele tundub see imeilikuna, et meie õpetajaskonnal oma hariduspoliitika on. Paljudel, wõib olla, tõuseb küsimus, kas õpetajaskonnal üldse hariduspoliitikat tohib olla. Meie teame, et Wene ajal ei tohtinud õpetajaskonnal oma hariduspoliitikat olla, waid pidi maksew olema haridusministeeriumi hariduspoliitika. Wene ajal ei lubatud ka õpetajate organisatsioonid. Meil on aga nüüd 80% õpetajaid koondunud liitude ümber. Niisugusel organiseeritud kogul, kes meie kooli juhib ja kes meie koolis kõige suuremaks teguriks on, peab tingimata olema oma hariduspoliitika. Selle wastu ongi wälja astunud. Kristliku rahwaerakonna kõneleja, härra Lattik, pani sellele wõitluse lipule, mis haridusministeeriumi poolt wälja toodakse, pealkirjaks: Õpetajate liit on surnud, elagu õpetajate liit! See tähendab, et praegune õpetajate liit neetakse ära, kuma uuele õpetajate liidule, kes wana waremetel peab kaswama, õnnistust toodakse. Kui härra Lattik mitte sellest erakonnast ei oleks, kes meile haridusministri on annud,

siis ei tuleks tema sõnadele nii suurt tähtsust anda, aga et sarnane hüüdsõna on välja kuulutatud kristliku rahwaerakonna kõnes, siis arwan ma, et meil tõesti sarnast poliitikat aetakse, nagu ka tegelikult näha on. See näib haridusministeeriumile väga wõõras olevat, et meie õpetajaskond tahab oma hariduspoliitikat teostada, et tema ei lepi enam sellega, mis Wene ajal oli, kus haridusministeerium wõis ainult käskida ja ette kirjutada, kuna õpetajaskond ainult käsku täitma pidi. Meie õpetajaskonnal peab aga oma hariduspoliitika olema. Põhjused selleks on järgmised.

Teie teate, et meie oleme lühikese aja jooksul Wene riigi alt välja tulnud, oleme läbi käinud okkupatsiooni ja enamlaste aja, oleme jõudnud Eesti wabariiki. Kui meie õpetajaskonnal ei oleks oma kindlat hariduspoliitikat olnud, siis oleks meie kool lihtsalt laewuke olnud, mida lained siia ja sinna kannawad. Siin, wõib olla, öeldakse, et Wene ajal ei olnud õpetajaskonnal oma hariduspoliitikat. Kuid meie õpetaja teadis, mis ta tahtis. Meie oleme kõik Wene koolist välja tulnud ja meil on selge, mis meiega seal teha taheti: meid taheti wenestada. Need, kes õpetajad on olnud, teawad väga hästi, missugused eeskirjad siis anti. Meie õpetajal oli oma kindel eesmärk, kuhu ta oma õpilasi tahtis wiia: oma rahwas, Eesti kodumaa. Niisama kindlasti juhtisid õpetajad oma õpilasi ka enamlaste ja okkupatsiooni ajal. Meie õpetaja jäi koolile truuks. Eesti wabariigis on lugu niisamasugune. Ma mäletan ühte arupärimist, mis iseseiswate poolt aasta tagasi siin ette toodi. Siis püüti tõendada, et meie koolis olevat teatud politsei süsteem. Ma wõtsin sel puhul sõna ja näitasin, et sarnast süsteemi meil olla ei wõi ja ei saa. See on wõimalik ainult siis, kui haridusministeeriumil on teatud jagu organiseeritud õpetajaid käepärast, nii nagu Wene ajal oli. Kuid ka Wene ajal ei suudetud teatud kindlat süsteemi läbi wiia, weel vähem suudab seda meie haridusministeerium. Meie oleme neljast riiklisest edenemise järgust läbi käinud. Ilma õpetajateta oleks meie kool, kui niisugune, täitsa kadunud olnud. Edasi, meie riik on tegelikult 3 aastat wana. Selle aja jooksul on olnud 7—8 haridusministrit. Kui iga haridusminister oleks tahtnud oma erakonna poliitikat ajada, siis oleks meie kool muutunud mingisuguseks mängukanniks. Sellepärast ei wõi

juttu olla sellest, et haridusministeerium wõiks teist koolipoliitikat ajada, kui seda teostab meie õpetajaskond. Mida enam õpetajaskonna ja haridusministeeriumi poliitika ühte läheb, seda enam kasu on sellest koolile. Wastupidise seisukorra all kannatab kool. Kui, näituseks, praegusel haridusministril tõesti korda läheks tema koolipoliitikat maksma panna, mis wõiks siis juhtuda. Lihtsalt see, et uutel walimistel wõi mingisuguse kriisi puhul praegune haridusminister lahkub, ja tema asemele tuleb uus, kes hakkab omakorda omamoodi koolipoliitikat ajama. Kui praegu tõustakse meie õpetajaskonna wastu ja kuulutatakse meie õpetajate organisatsioonidele kadu, kui leitakse, et meie õpetajaskonna häälekandja „Kaswatus“ ei seisa küllalt wastawalt kaswatuslisel seisukohal, siis on see kõik sihitud õpetajaskonna wastu, ja on kui abinõu, et meie õpetajaskonda ja tema häälekandjaid rahwa silmis, nii ütelda mustata ja alawäärtusliseks teha. Näituseks noorsoo Wiljandi kongressi ajast on kõiki neid kirjutusi, mis ajalehtedes ilmusid, ka ära kasutatud õpetajate wastu, on püütud näidata, et waadake, kuhu meie õpetajaskond on meie noorsoo wiinud, kui kõlbmatad meie noored on, ja see kõik on sellepärast, et need ja need seisawad õpetajaskonna eesotsas. Mis oli siis tõesti juhtunud Wiljandi kongressil? Tõesti ei olnud juhtunud midagi iseäralikku, kõik oli seesama, mis ennegi. Et seal nüüd midagi awalikuks tuli, oli teatav wabadus, mis laskis walge ette tuua ja mallele meie tänulikud peame olema. Wene ajal ei olnud mingisugust õpilaste liikumist, ei olnud isegi ajalehelugemine lubatud, aga kas wõib tõendada, et kõik õpilased elasid kõlbliselt tol ajal? Ma tean ise, õppides seminaaris, et teatud osa seminaari õpilasi, selle peale waatamata, et seminaar kinnine asutus oli, leidsid wõimaluse välja pääseda, juua ja leidsid isegi wõimaliku olevat öö läbi seminaarist ära olla. Käidi läbi akna, üle wärawate, igate wiisi kuidas sai, sellepeale waatamata, et seminaaris wali kord oli. Ennem räägiti siin, kuidas ülikoolis üliõpilased endisel ja praegusel ajalgi elawad, ja ei leitud nimelt tol ajal midagi iseäralikku katki olevat, waid kõik oli enam-wähem korras. Enne Wiljandi kongressi leiti ka, et kõik enam-wähem korras on, aga peale Wiljandi kongressi tehti õige suurt kära. Mitte sellepärast, et seal midagi iseäralikku

katki oleks olnud, waid lugu oli selles, et mõned, ma wõin ütelda, et üks wäikene protsent kokkutulnutest olid need, kes selle jandi tegid. (M. Martna (sd.): Jantju oli.) No jah, seda ei saa keegi salata, et seal niisuguseid asju awalikuks tuli, mis mitte ilusad ei ole, aga see ei ole $\frac{1}{10}$ osa sellest, mis ajalehtedes wälja on pasundatud. Ja kui nüüd tahetakse sellest järeldusi teha, niisuguseid järeldusi, et meie õpilaskond on kõlbliselt langenud, et teda on waja wõtta kindlatesse kättesse, on waja hakata õpilaste organisatsioone selles ulatuses, nagu nad praegu on, karpima, — härra Lattik kuulutas õpilaste organisatsioonidele kadu, — siis igatahes ei tehta sellega midagi head. Tõepoolest tuleb wälja nagu Wene ajalgi, et kõik sünnib saladuses, pealiskaudu ei näe meie mitte midagi iseäralikku, aga tõepoolest ei ole kõik ikkagi mitte korras. Ma usun, et suurem hulk teie seas on lastewanemad ja ma arwan, et igäiks teie seast on alati kartuses, et kas teie lapsed mitte teie ees salalikud ei ole, kas nad midagi ilma teie teadmata ei tee, ja iga kaswataja, iga wanem peab püüdma, et lapsed oleksid awalikud, et nad julgeksid ütelda, mis nad teewad, kus nad käiwad. Mida waljem on wanem lapse wastu, seda salalikum on laps, ja sellest ei tule mitte kasu, waid tuleb kahju. Nii oleks see ka meie õpilaskonnaga. Nii siis: Wiljandi kongressi on teatud wiisil ära kasutatud. Kõige selle juures on ära unustatud seda, et õpetaja on kooli hing, keda mitte ei tohiks wõtta ja jalge alla tallata, ja ära määrada, waid õpetajal peab olema oma autoriteet koolis.

Härra Lattik ütles siin, et tema ei oleks oma pojal mitte lubanud haridusministeeriumi kohta seda kirjutada, mis õpetajate häälekandjas on kirjutatud, aga selle juures unustas härra Lattik iseennast kohe ära ja hakkas mitmel wiisil meie õpetajaid alawäärtuslisteks tembel-dama: nad olewat seltskonnast ära lahkunud ja ei tegewat tegemist rahwaga ja ei olewat mitte enam niisugused, nagu oli endine kooliõpetaja wõi koolmeister. Niisugune attestatsioon anda meie õpetajale, see igatahes ei tõsta õpetajat ei õpilaste, ei lastewanemate silmis. Sellest siis tuleb ka see, et näituseks, meie lastewanemad hakkawad, wõib olla, kooli wastu külmaks jääma. Selleks on ka kaasa aidanud meie maakondade liit, kus niisugust poliitikat on aetud, et on näidatud, et meie õpetajad palju palka saa-

wad ja wähe tööd teewad, kõigest $1\frac{1}{2}$ —2 tundi päewas. Tuleb wälja, nagu oleks õpetaja päewawaras, kes wähe töö eest tahab kallist palka saada. Õpetaja tööd wõib ainult hinnata see, kes tõesti õpetaja tööd täiesti tunneb. See teab, et nemad ei ole mitte, nii ütelda, armuleiwasööjad, waid nemad teeniwad seda palka auga ära. Seda palka ei wõi ka suureks nimetada. Kui siin omal ajal õpetajate palga maksmiseks mingisugust haridusmaksu sisse kawatseti seada, siis tehti seda sellepärast, et taheti näidata maksumaksjale: waat seda maksate sellepärast, et õpetajad saawad nii ja nii palju palka. See ei ole kooli toetamine, see on kooli lõhkumine, ja kui niisugust poliitikat meil edasi aetakse, siis jõutakse nii kaugele, et wiimati kool on isepäinis ja rahwas isepäinis. Meie õpetajaskonnal tuleb palju tööd teha semmi, kui tema nendest raskustest üle saab, sellepärast hoiataks mina siin kristlikku erakonda, hoiataksin igatahes sellepärast, et meie kristlikul erakonnal on wõimalus kirikutes kantslid ära kasutada. Neil on alati wõimalus rahwast kooli wastu sõjajalale seada ja kooli näidata niisuguses walguses, mis mitte soowitaw ei ole.

Hoiatan, et mitte ei katsutaks lõhkuda meie õpetajaskonna hariduspoliitikat, waid et seda saaks toetatud. Nii kaua, kui meie õpetajaskonnal on oma hariduspoliitika, on meie kool kindlates kättes ja edeneb kindlasti. On aga see lõhutud, siis ei ole meil midagi asemele panna, sest kõikide rahwaste hariduspoliitika ja üksikud haridusministrid on kadunud. Sellepärast: elagu õpetajaskond, elagu õpetajaskonna hariduspoliitika, aga mitte kadu ei tule temale soowida.

Juhataja A. Kerem: Et Riigikogu juba ligi kolm tundi töötanud on, siis kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.45 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 8.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja A. Kerem: Koosolek kestab edasi.

J. Piiskar (is.): Ma pean oma märkusi härra haridusministri kõne puhul algama faktilise märkusega: härra hari-

dusminister arwas heaks oma kõnes teha minu aadressil märkuse, et ma rääkida, ilma et ma ise seda usuks, mida ma räägin, ma rääkida oma südametunnistuse vastu. Näituseks olla mina põhjendamalt ütelnud, et haridusministeeriumi eelarwes on skoutide käsitöö toetamiseks teatud summa määratud. Minu käes on praegu „Seletuskiri haridusministeeriumi 1922 a. korralise eelarwe juurde.“ Selle seletuskirja 16. leheküljel loeme meie, et käsitöö edendamiseks skoutide keskel on ministeeriumi eelarwesse 500.000 marka wõetud. See seletuskiri anti minule ametlikult, kui eelarwe-komisjoni haridus-alamkomisjoni liikmele, ja sellepärast arwan mina, et ma seda, kui faktilist materjaali wõisin tarwitada. Härra haridusminister oleks pidanud õiendama ja wabandama, aga mitte esinema mõnitustega. Nagu härra Bauer minu jaoks kristliku wõi mittekristliku 11-da käsu tahab luua — sina ei pea mitte rääkima — nii lisan mina juurde 12-da wõi 13-da käsu härra Bauer'i jaoks — sina ei pea mitte Riigikogu liiget mõnitama.

Juhataja **A. Kerem:** Rkl. Piiskar, palun mitte haawamistega tulla.

J. Piiskar (is.): Härra haridusministrile ei tehtud sel korral märkust, kui haridusminister minu kohta ütles: sina ei pea mitte rääkima.

Edasi on väga huwitaw just see, kuidas härra haridusminister argumenteerib. Tema kõige mõjuwamaks argumentiks, mis ta oma kõnes esile tõi kümned korrad, on see, et teie ei tea seda, teie ei tunne seda, teile ei ole see selge, kui teie sellest aru ei saa, siis ärge tulge ennast asjasse segama jne. Kui terve haridusministeeriumi poliitika sarnaste argumentide peal põhjeneb, siis on küll väga selge, et härra haridusministrile eneselegi selle poliitika sihtjooned selged ei ole. Näituseks ei saanud haridusminister wastata küsimise peale — missugune õpeasutus Tallinna tehnikum on, mis temast saama peab, ja missugused õigused tema oma kaswandikkudele annab. Härra haridusminister usub, et tema selle küsimuse, mis tehnikumis õpilaste streigi puhul esile toodi, lahendanud on. Minuga kõnelesid alles täna mõned tehnikumi õpilased, nad on ka teiste Riigikogu liigetega kõnelema ja ütlesid, et siiski ei ole teada, mis neist ükskord saab. Tehnikum on juba hulk aega töö-

tanud, kuid õpetajad ja õpilased, ega ka haridusministeerium, ei tea, milleks need õieti seal on, mis neist saab, kui nad tehnikumi lõpetawad. See ei ole nii mitte ainult tehnikumis, waid ka terwes reas teistes küsimustes. Oma kõnes tegin ma etteheiteid haridusministrile kawatsuste ja süsteemi puuduse kohta. Kui ka teised Riigikogu liikmed sedasama olid tõendanud, siis tutwustas härra minister meid oma hariduspoliitikaga üldistes joontes. Ta tõi ette nipet-näpet, et waadake, meie katsume seda ja seda teha, on nii ja nii palju keskkooles juurde tulnud, on raamatuid wälja antud, tahetakse käsitöökursusi wõi klasse awada, tahetakse instrktorid rändama panna. Kuid kui alamkomisjonis küsiti, mis otsarbe neil kursustel oleks ja kuidas neid instrktore mõeldakse rännata lasta, siis polnud see ka ministeeriumi esitajatele selge.

Ma rõhutasin, et algkooli elluwiimine tigusammul edeneb ja et seal niihästi koolimajade kui ka sisseseade puudus suuri takistusi teeb. Nüüd kuulsime aga, et ainukene abinõu puuduste kõrwaldamiseks olla kooliaasta kestuse lühendamine. Kawatsetakse koolinädalaid vähemaks jätta, selle asemel aga tööpäewa pikendada ületundide näol. Esiteks tahetakse iga üksikut tundi pikendada ja siis tundide arwu päewas suurendada. Ma küsiksin, missugused kaswatusteadlised alused seda õigustawad ja kuidas siis puht-pedagoogiliselt asja peale waadates niisugune teguwiis mõeldaw ja õigustatud on? Kui, näituseks, ühes koolimajas üks kool hommikupoole ja teine õhtupoole töötama peawad, kas wõiks siis uue kawatsuse järele asja nii korraldada, et ühele koolile kolm päewa nädalas õpeaega määratakse, selle juures iga päewa peale kahekordset tundide arwu wõttes, ja teisele samuti. See laseks aritmeetiliselt väga hästi kombineerida. Küsitaw on, kas see pedagoogiliselt ka nii hästi kombineerub. Kindel on, et sarnase meetodi juures pikk tööpäew samuti mõjub, kui kindral Sootsi traineerimine sõjawäelaste juures, mis juba teatawaid tagajärgi andis. Nii lihtsalt tahetakse haridusalal kõrwaldada puudusi, mööda minnes küsimusest, kas koolimajad on otsarbele wastawad ja kas tarwilikud õpeabinõud olemas.

Isegi koolidewõrgu küsimuse kohta tähendas haridusminister, et wõib olla, aasta wõi paar mööda läheb, enne kui see

walmib. Minu arust peaks koolimajade korraldamine ikkagi kooliwõrgu alusel sündima. Edasi kõneldi täiendusklassidest, kuigi väga umbkaudselt. Niisama kõneldi kurikalduwustega laste eest hoolitsemisest. Meie teame, et neid lapsi terve hulk on, samuti ka nõrgaandlisi lapsi. Senni ei ole nende eest hoolitsemiseks midagi ära tehtud, kõik seisab alles töö- ja hoolekandeministeeriumi hoole all. Haridusministeerium tahaks saata, wõi on saatnud seks otstarbeks kaks stipendiaati wäljamaale, kes sel alal tulewikus töötama mõtlewad hakata. Samasuguses seisukorras on põllutöökoolide küsimus. Senni, kui nad korda seatakse, käigu nad põllutöoministeeriumi alla, pärast wõtab haridusministeerium nad lihtsalt üle ja asub neid walitsema. Nähtawasti ootab ta ka kurikalduwustega ja nõrgaandeliste laste koolide suhtes seda, et teised asutused nad korda seaks. Kas see ongi hariduspoliitika ja haridusministeeriumi ülesanne, et siis, kui midagi walmis tehtud, seda üle wõtta? Minu arwates oleks pidanud haridusministeerium see olema, kes süstemaatiliselt ja otstarbekohaselt haridusasja ajama peaks, aga mitte walmis tööd üle wõtma hakkama.

Edasi pahandas härra haridusminister minu peale väga, et temale etteheiteid on tehtud põllutöönäitusel auhindade jagamise kohta. Mina ei taha seda küsimust sisuliselt arutada, kui otstarbekohaselt need auhinnad jagati, aga mul tuleb meelde, et kewadisel kaswatusteadlisel näitusel, kus väga huwitawad asjad wälja olid pandud, niihästi õpilaste tööd kui õpeabinõude ja raamatute suhtes, näitusel, mis neid püüdeid walgustas, mis tegelikult ellu olid wiidud, ja näitas, et lühikese ajaga on üllatawaid tagajärgi saadud, sel näitusel auhindu ei olnud, haridusministrit see näitus ei huwitanud. Põllumeeste näitusel, kus õlle- ja likööriwabrikute wäljapanekute wahel mingisugune ulualune oli leitud ja õperaamatud sinna kokku surutud, ei annud see mingisugust ülewaadet meie koolikirjanduse ega kaswatuslise ja pedagoogilise arenemise kohta. Seal aga määrati auhind.

Siis arwas härra haridusminister, et tema on mind täiesti jalust rabanud, kui ta ütles, et ülikoolist üliõpilased kõrwale jääwad sel lihtsal põhjusel, et nemad Tartus ei ole, et nemad ülikoolis ei käi ja sellepärast maksud maksmata on jätnud. See wõib ju faktiliselt nii olla. Mina küsisin wahelhüüdes, kuid wastus jäeti

wõlgu, kas härra haridusministril on ka huwi selle wastu, kes need üliõpilased olid, kes ülikooli nimekirjas olid ja missugustesse kihtidesse nemad kuulwad. Misspärast on nad siis Tallinnas ja mujal? Minu arwates olid põhjused, mis neile ei wõimaldanud Tartus olla. Tallinnas on tõepoolest terve rida üliõpilasi, kes väga hea meelega ülikoolis käiks ja mitte sugugi lõbu pärast siin ei asu ja siin teenistust ei otsi, waid teewad seda sel lihtsal põhjusel, et neil ei ole korda läinud leida wõimalusi ülikoolis töötada. Nad on sunnitud kusagile teise linna wõi maale sõitma enesele teenistust otsima ja aasta wõi paar teenistuses olema, et siis jälle ülikoolis õppida. Minu arwates oleks pidanud küsimust just sellest küljest walgustama ja näitama, et need olid jõukate inimeste lapsed, kel oleks wõimalus olnud ülikooli minna, aga nad lihtsalt ei tahtnud. Senni kui seda ei ole tehtud, on põhjust arwata, et üliõpilaste nimekirjast just need on maha kustutatud, kel praegused tingimised tõesti liig rasked on Tartus elamiseks. Üliõpilase elamiskulud on palju suuremad, kui enne ja teisest küljest on teenistuswõimalusi palju vähem ja ka laenuwõimalusi palju vähem. Üliõpilased kaebawad, et rahaasutuste kaudu ei ole ka wilistlaste ja wanemate tegelaste toetusel wõimalik nii kergesti laenu saada, kui näituseks enne ilmasõda. Mis see näitab? See näitab, et üliõpilase elu on palju raskemaks muutunud ja paljud üliõpilased on sunnitud ülikoolist ära jääma, kuigi nad endid nimekirja on kirjutanud, lootes, et kuidagi wiisi korda läheb ülikooli pääseda.

Tulles weel kord selle kurikuulsa tehnikumi juurde, mille kohta ka täna selgusele ei jõutud, tahaks ma siin puudutada üht wäidet, mis härra haridusministri kohta väga iseloomulik on. See on seisukoht, mille muuseas ühel koosolekul wahelhüüdena esile tõi härra Strandman. Härra haridusminister ütles, seletust andes hariduspoliitika kohta, et meil on tehnilisteks jõududeks optante küllalt, mitukümmend inimest, et sellest arwust meile jätkub ja kuigi optandid wõib olla Wenemaale tagasi pööravad, kui olud paranewad, et siis ka tehnilise haridusega jõud, kes Eesti tehnikumis wõi politehnikumis hariduse saaksid, kui neid ka 2.000 oleks, siiski niisama Wenemaale walguksid. Kui nüüd siit loogilisi järeldusi teha, siis on ainuke järeldus, mis minu arwates

wõimalik on see: „Wähem haridust, rohkem pimedust, et Eesti riik kodanikkudest tühjaks ei walguks.“ Meie teame ennesõjaaegsest praktikast, et ka keskkooli lõpetajad ja ka mittelõpetajad, isegi linnakoolide lõpetajad, talupere-meeste poegadest ja tütardest väga tihti tagasi ei pööranud oma põllule, waid moodustasid suure protsendi nendest, kes Wenemaal enesele paremat, kasulikumat teenistust otsisid. Tähendab, ka keskkoolist wälja minnes on wõimalus selleks, et inimesed wõiwad Eestist wälja woolata. Härra Bauer'i wäidet edasi arendades tuleb ka keskkool kaotada, ehk wähemalt tema eest mitte hoolitseda. Ma küsiks inimesi, kas teie olete kindel, et siis, kui teie teostate algkooli 6-klassiliseks, et siis see algkool ka ei wõimalda ühele ehk teisele wäljaspool riiki soodsamaid tingimisi leida. Mina ütlen, et tingimata wõimaldab. Algkooliharidusega inimene, kui temale wõimalused awanewad riigist wälja minna ja wõõrsil teenistust leida, mis kasulik on, teeb seda tingimata. Nähtawasti selle peale rajate teiegi oma hariduspoliitikat, kui teie ütlete, et ei maksa nii suurt rõhku panna 6-aastase algkooli peale. Wist arwate teie, et 4-aastane algkool on see, mis igal tingimisel garanteerib, et inimesed enam üle piiri wälja ei lähe. Niisuguseid wäiteid toob ette haridusminister hariduspoliitika kohta. Mina arwan, et see ei ole siis mitte enam haridusministeerium, mille eesotsas seisew isik sarnast poliitikat ajab, waid see on juba hariduse wastu wõitlemise ministeerium.

Siis tahaksin weel paar wäikest märkust teha, mis näitawad, kuidas haridusminister argumenteerib, kui ma näituseks tähendasin siin selle peale, et olla kawatus isegi ühte kooli akadeemiaks nimetada ja et need jutud haridusministeeriumi ringkonnast wälja on läinud. Haridusminister eitab seda ja ütles, et seda ei tulla tõsiselt wõtta. Opereeritakse siis nii kergesti, et ei pruugi ühtki oma wäidet tõsiselt wõtta. Teisiti ei saa seda mõista. Ütelge, härra minister, kas Teie abi on sarnase wäitega esinenud, wõi mitte. (Haridusminister H. Bauer: Ei ole.) Ma muretsefi Teile III. lugemiseks tõenduse, et härra Sauer on seda ütelnud. Ma wõin Teile ka ütelda, kellele tema seda on ütelnud. Tema kõneles sellest „Pallase“ kunstikooli kas juhataja wõi esitajaga. (O. Amberg (kristl.): Teie saate sellest omamoodi aru.)

Jah, see on küsimus, kes sellest omamoodi aru saab. Härra Bauer ütles enne, et seal wõetakse seletusi niiviisi, et mingisugune ettepanek akadeemiat asutada, on samasugune ettepanek, kui minule ette panna konserwatooriumi direktoriks hakata. Kui see nii on, kui haridusministri abi ametlikul wastuwõtmisel nii kergelt juttu ajab, siis wõib olla, on see ju nii, niisamuti nagu ametlik dokument ütleb, et skoutidele nõutakse käsitöö õppimiseks raha, kuna haridusminister ütleb, et see mitte nii ei ole, ja peab sellel puhul manitsuskõne Riigikogu liikmele, et „sa ei pea mitte räuskama“ jne.

Niisamasugune wäide, mille härra haridusminister siin ette tõi ja mida Riigikogu stenogrammid wõiwad aidata tõendada, oli see, „et oleks meil Juhani Aho, siis annaks meie temale toetust, aga meil on Juhani Aho asemel lendawad sead...“ Härra haridusminister, kas Teie olete tarwitanud wäidet, et Eesti kirjanikud on lendawad sead? (Haridusminister H. Bauer: Ei ole.) Aga Teie ütlesite, et Juhani Aho asemel on meil lendawad sead. Härra minister, Juhani Aho ei ole mitte kirjatöö, waid Juhani Aho on üks Soome kirjanik, seda peaks Teie ka teadma. Teie ütlete, et Teie niisugust wäidet tarwitanud ei ole, aga ma loodan, et meie Riigikogu stenogrammide kaudu selgusele jõuame, kas Teie olete seda ütelnud wõi mitte. Neist näitustest selgub, kui tõsiselt Teie wäiteid ühel ehk teisel puhul wõtta wõib ehk wõtta tuleb.

Lõpuks tegi härra haridusminister minule väga tõsise ja walju noomituse, ja püüdis näidata, et mitte tema ei ole selles süüdi, et teatawad summad haridusministeeriumi eelarwes mitte ei seisa, waid selles olla süüdi walitsus. Aga kes on siis see walitsus? Kas härra Bauer, kui haridusminister, ei ole mitte üks osa sellest majesteedist, kes täidesaatwat wõimu esitab? Tema ütleb, ärge mind puutuge, sest walitsus teeb kõik. Aga, kust algab siis walitsus? Kes on siis see walitsus, kes haridusküsimust peab otsustama? Kas härra teedeminister, kes oma raudteeprojektidega ametis on, kas see peab tulema waeemate õpilaste abiraha korraldama, kas see peab tulema kalkuleerima missuguseid summe tarwis on, kas koolile 5 wõi 6 õpejõudu tarwis, kas sinna on paralleel-klasse tarwis wõi mitte; wõi tahate teie, et seda peab tegema põllutööminister, kes mõisaid üle wõtab, wõi peab seda tegema wälisminister, kel-

lel seal Genuas... (Wahelhüüded keskelt: Teda ei ole.) Praegu ei ole, aga tuleb jälle. Ma küsin, kas see siis peab tulema jaotama, kuidas teie Pärnus wõi Wõrus oma kooli asju korraldate jne. Kes on siis see walitsus, kes haridusküsimust arendab? Ja kui haridusminister wastutuse oma poliitika eest walitsuse peale ajab, siis tähendab see seda, et tema ka ise jaanalinnu poliitikat ajab ja teise enese tegude eest wastutawaks teeb. Kui omal ajal kuulda oli, et kristlik erakond usuõpetuse asjus mitte järele ei anna, siis ei ole meie mitte kuulnud, et kristlik erakond ehk härra Bauer ise oleks ütelnud, et kui tema hariduspoliitikat mitte wastu ei wõeta, et siis tema ära astub. Härra Bauer aga ütleb, et tema olla tahtnud 70.000.000 krediiti, aga walitsus see olla süüdi, see ei olla annud. Ma küsiksin, kas siis härra haridusministril ei ole tarwis sellest teatawaid järeldusi teha ja sarnase walitsusega kes tema hariduspoliitikat ei toeta, läbikäimist üldse lõpetada. (Naer. O. Amberg (kristl.): Ja Piiskar asemele panna.) Mina ei ole, härrad kristlased, teie panna, ja sellepärast ei maksa ka teil sellest küsimusest huwitatud olla, kas nüüd mina wõi keegi teine sinna asemele tuleb. Härra haridusminister põhjendab oma hariduspoliitikat soomlase Reima arwamistega. Kui ma ei eksi, on see härra väga imelikka arwamisi awaldanud Eesti kohta. (J. Annusson (töer.): Neljandat käsku on küsinud.) Ei, seal oli midagi hullemat, igatahes midagi nii väga drastilist, et kui härra haridusminister seda oleks teadnud, siis ta wististi poleks selle härra arwamistega opereerinud.

Kui omal ajal Riigikogus etteheiteid tehti, et mispärast ei ole haridusministeerium suuremaid summe nõudnud, selle wastu ei oleks ükski käsi tõusnud, siis arwan ma, et haridusministril oleks pidanud julgust olema oma summe ka walitsuses Riigikogu toetusel läbi suruda, kui see teisiti võimalik poleks olnud. Kuid pole mingisuguseid andmeid selle kohta, et haridusminister oleks seda teha katsunudki. Kui komisjonis teatawad summad arutusel olid, siis ei kõnelenud härra haridusminister poole sõnagagi, et neid tarwis oleks suurendada, waid kõneles jälle raha puudusest, riiklisest seisukohast ja sellest, et tema ei kõnele mitte haridusministrina, waid walitsuse liikmena jne. — ühesõnaga, tõi ette seda-

sama, mis ta siingi esitas. Selles mõttes on kõige kujukam meie hariduspoliitika kohta see, et meil õieti ei ole haridusministeeriumi poliitikat, waid on: ühelt poolt, kristliku erakonna hariduspoliitika, mida juhiwad härra Lattik ja Kann; teiselt poolt walitsuse hariduspoliitika, kes nendest küsimustest informeeritud ei ole ja ainult küsib: kas odawamalt ei saa? Haridusminister wastab: jah, miks ei saad olge head. Kõigest sellest haridusministri pikast seletusest ei leidnud ma ühtegi joont, mis oleks näidanud, kuhu haridusministeerium püüab, ja kuidas ta kawatseb sihile jõuda. Toodi ette nipet-näpet, üteldes: katsume seda teha, katsume teist teha, kuid milleks see hea on, kuhu see wälja wiib, mis sellega kätte tahetakse saada — need küsimused nähtawasti härra haridusministrit ei huwita.

Lõpuks tahaksin ma omalt poolt ka paar väikest parandus-ettepanekut teha. Härra Jürgenstein kõneles, et teatritele on waja toetusraha anda. Ma ei mõtle selle wastu waielda, kuid juhin tähelpanu selle peale, et samal ajal, kui kodanlistele teatritele, ühele 2 miljoni 400 tuhat marka, teisele seal 1 miljon marka toetusraha antud, on töölisteteater, mis palju rohkem toetust peaks wajama oma sisseseadmiseks ja edasijõudmiseks, hoopis wälja jäetud. Teen ettepaneku: Ptk. IV. A. § 28 toetussummade all Tallinna töölisteteatri toetamiseks 2 miljoni marka määrata, nii et see enne olewa 11.601.800 margaga kokku 13.601.800 marka wälja teeks.

Teine ettepanek on toetussummade kohta kehwestele õpilastele. Läänud aastal näitasime meie andmete põhjal, et kehweste õpilaste toetuseks, kui neile tahetakse võimaldada koolis käimist, läheb vähemalt 80 miljoni marka, mis aga weel sugugi ei võimalda neile ülespidamist, waid ainult õperaamatute ja õpewahendite muretsemiseks kõige kehwestele wast ehk ka jalanõudeks ära läheks. Selles mõttes teen ettepaneku: Ptk. III. A. (Keskasutus) § 28 toetussummad 86.460.000 margani suurendada kehweste õpilaste toetamiseks.

W. Ernits (sd.): Haridusministeeriumi eelarwe juures on juba väga palju räägitud ja ma ei tahaks selle juures enam kaua peatada. Tahaks ainult paari asja kohta sõna wõtta, mis härra haridusminister oma kõnes ette tõi ja mis nüüd mitte nii ei ole nagu tema esitas.

Kõige pealt tahaksin seda tähendada, et kuigi haridusminister tähendas, et riigi haridusasjad kõik korras olewat, siis ometi instruktorid ise tunnistasid, et kõik korras ei ole, et neile mingsuguseid juhtnõore antud ei ole ja alles wiimasel ajal on siin tõepoolest paranemist ja edu märgata.

Mis puutub Setumaa pühapäewakoolidesse, siis on sellest tööst instruktorid väga vähe osa wõtnud. See on tõsi, et haridusministeerium instruktoritele palgad maksab ja ka koolidele õpeabinõud muretseb, kuid ta tegi seda alles siis, kui inimesi oli kogutud, kes õppida tahtsid, seega siis hulk eeltööd juba tehtud oli. Pealegi ei saada seal saadetud raamatuid ja õpetarbid õigel ajal kätte ja selle all kannatawad koolid. Üldse on kogemused niisugused, et kõike seda tööd peab koha peal tegema, Tallinnast teda aga juhtida ei saa, ei saa siin keskkohal mitte ootama jääda, kunni instruktorid wälja kutsutakse, waid seal, koha peal, peab enne palju eeltööd tegema, kui nii kaugele jõutakse, et instruktori kutsumise peale mõteldakse. Nüüd on selle süsteemi pealt üle mindud teise töötamise wiisi peale: keskkohal töötatakse kawad wälja ja saadetakse siis selle järele instruktorid tööle ja ei jääda mitte enam kutsumist ootama. See on igatahes palju parem ja sel teel wõib ka midagi ära teha.

Nüüd tahan puudutada ka natukene koolinoorsoo keskliitu. Selle üle on palju kõneldud ja waieldud, haridusministeerium kahtleb, kas üleriiklist noorsoo organiseerimist üldse tarwis on ja kas sellele mitte lõppu ei peaks tegema. Mina arwan, et sellest üleriiklisest korraldusest ikkagi mööda ei pääse ja et sel korraldusel ka oma jagu teeneid on olnud ja praegugi on. Kui wõtta näituseks koolinoorsoo häälekandja, siis peab ütleva, et tehtagu talle etteheiteid nii palju kui tahes, — meil ei ole teist, mis „Uudismaa“ asemele wõiks panna. Tema on igatahes parem meie noorsoo ajakirjandustest, üksikute koolide häälekandjad, mis ilmunud, on märksa nõrgemad. Ka muud noorsoo liidu ettewõtted, esimesed 2 kongressi, näituseks, olid täiesti korralikud. Alles minewal aastal, kui Tartus ülemaaline koolinoorsoo püha peeti, wõeti sellest väga ametlikult osa, isegi herra haridusminister saatis terwituse, mida ka ette on toodud Wiljandi kongressi puhul. Muidugi oli seal

ka wäikseid põhjusi etteheiteks, kuid ikkagi oli see harilik joomine, millest ei maksaks kõmu teha. Tundub juba nii, et see lõppude-lõpuks mingsuguse mõtlemise ära keelamise peale üle läheb. Tuuakse ette, et meie noorsugu ei olla mitte niisugune, kui ta enne oli. Ta ei wõigi seda olla, sest et praegune noorsugu on väga palju läbi elanud. On ka kirjutatud väga palju, et meie noorsool küllalt autoriteetide austamist ei olla. Ma leian, et see niisugune seisukord on, mis warsti paraneb ja praegusel ajal autoriteeti omandada on väga raske. Üks haridusministeeriumi korraldus käib selle kohta, et noorsugu ei tohi käsitada ülejõu käiwaid küsimusi, kuid mina arwan selle kohta, et on olemas küsimusi, mis tunduwad üldse kõigile ülejõukäiwatena, kuid millest siiski alati mööda minna ei saa. Need on just sügawamad ilmawaate küsimused, ja nooruski ei saa neist mööda.

See wõib üle jõu olla mitte üksikutele isikutele, waid tervele rahwale. Et sellest küsimusest aru ei saada, sellepärast ei kao ta mitte ära, ega saa ka tema kohta seisukoha wõtmist ära keelata. Siis oleks weel kolmas liik küsimusi, nii ütelda, need, kellel poliitiline maik juures on. On nii mitmelgi puhul räägitud, et kooliõpilased poliitikaga tege mist teha. Seda wõib mõista nii ja teisiti, wõib seda kiita heaks ja halwaks. Minu arwates ei tarwitseks aga mitte nii naiwne olla ja oletada, et õpilane, kes weel 20 aastat wana ega täieealine pole, et tema weel poliitika alal midagi mõelda ei oska. Inimene mõtleb ikkagi ka poliitika üle, kuigi ta sellest tegelikult osa ei wõta ja minu arwates ei wõiks temale seda mitte ära keelata, olgu wast siis, kui tal niisugune ilmawaade oleks, mis meile riiklisest seisukohast otse wastu on. Ma tahaks weel ühe asjaolu peale tähelepanu juhtida, mis teatawal määral meie noorsoo üleriiklise ühinemise teene on ja see on rahwuswaheline läbikäimine. Mul on meeles esimene põhjamaa noorsoo kongress, mis ära peeti Waasas 1919 aastal, kus oli Eesti, Rootsi, Daani ja Soome noorsugu koos, enne kui Eesti Soome poolt oli de jure tunnustatud. Praegu, kus wanad inimesed ei saa oma Balti-liiduga toime, on noorsool Balti-liit juba olemas ja isegi liidu ajakiri ja oleks väga kahju, kui meie noorsugu peaks saama kuidagi wiisi halwatud.

Juhataja **A. Kerem:** Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Hünerson:** Haridusministeeriumi eelarwe juurde on muudatusi ette pannud rkl. Hünerson, Martinson, Liigand, Piiskar ja Ernits. Kõik need muudatuste ettepanekud ei ole eelarwe-komisjonis sisuliselt arutamisel olnud ja sellepärast peaksid nad eriti hääletamisele tulema. Pean tähendama, et rkl. Liigand'i ettepanek on ka rkl. Hünerson'i ettepanekus olemas. Peale selle rkl. Ernits'a ettepanek bibliograafia instituudi kohta ei käi wormiliselt mitte 3. peatüki „A“ alla, waid käib 4. peatüki „A“ alla, nii et seal tuleks wastaw parandus teha.

Juhataja **A. Kerem:** Ette pandud on järgmised parandused:

Rkl. Ernits'a poolt: „Teen ettepaneku suurendada peatükk 3 „A“ § 28 p. 1. toetussummasid 350.000 margaga bibliograafia instituudi toetamiseks ja 300.000 margaga spordiliikumise toetamiseks.“

Teine ettepanek on rkl. Hünerson'i parandus: „Haridusministeeriumi 1922 a. eelarwet järgmiselt suurendada: Peatükk 3. A. § 13 — 55.000 marga wõrra, seesama peatükk § 24 p. 1. — 168.700 marga wõrra, seesama peatükk § 28 p. 1 — 2.340.000 marga wõrra, seesama peatükk B. § 3 — 28.400 marga wõrra, seesama peatükk B. § 25 — 250.000 marga wõrra, seesama peatükk C. § 33 — 1.668.000 marga wõrra, peatükk IV. A. § 33 — 2.020.000 marga wõrra. Kokku suurendada 6.530.100 marga wõrra.“

Kolmas on rkl. Martinson'i parandus: „Haridusministeeriumi korraliku kulude eelarwe peat. III. C. § 21 „Erakoolide toetusraha“ juurde lisada Saaremaa kurtummade kooli heaks täiendawalt 113.000 marka.“

Neljas on rkl. Liigand'i parandus: „Peatükk IV. — Teaduse- ja kunstiosakond. A. Keskasutus. § 28. Toetussummad — suurendada 200.000 marga wõrra ja nimelt 11.601.800 marga pealt 11.801.800 marga peale, tõstes toetusraha „Wanemuise“ teatrile Tartus 800.000 marga pealt 1 miljoni marga peale.“

Rkl. J. Piiskar'i poolt: „Panen ette ptk. III. A. (Keskasutus). § 28 toetussummad 86.450.000 marga peale suurendada kehwide õpilaste toetamiseks. Ptk. IV. A. § 28 toetussummat 13.601.800 marka suurendada 2 miljoni Tallinna töölisteteatri toetamiseks.“

Hääletada kawatsen mina selle järele,

kuidas parandused järjekorras üksikute Riigikogu liigete poolt sisse antud selle muudatusega, et rkl. Hünerson'i parandus osalt kokku läheb rkl. Liigand'i parandusega. On ettepanek tehtud paragrahwide wiisi hääletada.

Rkl. Ernits'a parandus: „ptk. III. A. § 28 p. 1 toetussummasid suurendada 350.000 margaga bibliograafia instituudi toetamiseks ja 300.000 margaga spordiliikumise toetamiseks.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on 32 häälega 21 wastu tagasi lükatud.

Järgmisena tulewad hääletamisele rkl. Hünerson'i parandused: „Ptk. III. A. § 13 suurendada 55.000 marga wõrra.“ (Wahelhüüded: Palume seletust.) Seletuseks ei saa ma enam sõna anda. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine parandus: „Ptk. III. A. § 24 p. 1. suurendada 168.700 marga wõrra.“ (Wahelhüüded: Palume seletust.) Ettepanek pikemalt midagi ei räägi, seletust anda ei saa. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine parandus on: „Ptk. III. A. § 28 p. 1. suurendada 2.340.000 marga wõrra.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine parandus on: „Ptk. III. B. § 3 suurendada 28.400 marga wõrra.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on 25 häälega 18 wastu tagasi lükatud.

Järgmine rkl. Hünerson'i parandus on: „Ptk. III. B. § 25 suurendada 250.000 marga wõrra.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on 21 häälega 18 wastu wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele „Ptk. III. C. § 33 suurendada 1.668.000 marga wõrra.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine parandus on: „Ptk. IV. A. § 33 suurendada 2.020.000 marga wõrra.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmisena panen hääletamisele rkl. Martinson'i paranduse: „Haridusministeeriumi korralikkude kulude eelarwe ptk. III. C. § 21. „Erakoolide toetusraha“ juurde lisada Saaremaa kurtummade kooli heaks täiendawalt 113.000 marka.“

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Liigand'i parandus: „Ptk. IV. Teaduse- ja kunstiosakond. A. Keskasutus. § 28. Toetussummad — suurendada 200.000 marga wõrra ja nimelt 11.601.800 marga pealt 11.801.800 marga peale, tõstes toetusraha „Wanemuise“ teatrile 800.000 marga pealt 1 miljoni marga peale.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Piiskar'i ettepanek: „Ptk. III. A. (Keskasutus) § 28. Toetussummad kehweste õpilaste toetamiseks 86.450.000 marga peale suurendada.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on enamusega tagasi lükatud.

Siis tuleb hääletamisele: „Ptk. IV. A. § 28. Toetussummad — 13.601.800 marka suurendada 2 miljoni marga wõrra Tallinna töölisteteatri toetuseks.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. (E. Kägu (kom.): Elagu pimedus!)

Hääletamisele tuleb haridusministeeriumi eelarwe ühes wastuwõetud parandustega. (Hääletatakse.) Eelarwe on nähtawa enamusega vastu wõetud. (J. Piiskar (is.): Palun hääled ära lageda.) (Loetakse hääli.) Palun rahu. Ettepanek on 45 häälega 13 vastu wastu wõetud.

Riigikogu läheb päewakorras edasi. (Hüüded pahemalt poolt: Lõpetada!)

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma**.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun rahu! (J. Piiskar (is.): Palun korra kohta sõna.) Palun rahu! Et kohtuministeeriumi eelarwet sellepärast arutusele ei saa wõtta, et härra kohtuminister haige on ja ka järgnewat siseministeeriumi eelarwet sellepärast, et aruandja haige on, peaks Riigikogu minema järgmise eelarwe juurde, see oleks põllutöministeeriumi eelarwe. Sõna on korra kohta rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Järgmine koosolek on määratud juba homme hommikul kella 10-ks, sellepärast teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja **K. Wirma**: Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse. Enamus on vastu, sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

Sõna on aruandjal põllutöministeeriumi eelarwe ettekandmiseks.

Eelarwe-komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb):

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§§§	1. Palgad	558.600.—
	2. Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
	3. Esituse kulud	100.000.—
	Kokku peatükk I.	758.600.—

Peatükk II.

Ministri kantselei.

§§§§§	1. Palgad	1.941.300.—
	2. Päewa- ja sõidurahad	20.000.—
	3. Toetus ja arstiabi	2.000.000.—
	4. Kantselei kulud	251.000.—
	5. Trükitööd	20.000.—
	6. Majanduslised kulud	725.000.—
	7. Liikuw wara	270.000.—
	8. Sõiduabinõud	1.550.000.—
	10. Ettenägemata kulud	5.000.—
	12. Kohtukulud	500.000.—
	15. Remont	500.000.—
	Kokku peatükk II.	7.782.300.—

Peatükk III.

Statistika büroo.

§§§§§	1. Palgad	663.100.—
	4. Kantselei kulud	86.000.—
	5. Trükitööd	100.000.—
	7. Liikuw wara	10.000.—
	10. Ettenägemata kulud	1.000.—
	Kokku peatükk III.	860.100.—

Peatükk IV.

Maamõõdu ja hindamiswalitsus.

§§§§§	1. Palgad	19.871.600.—
	2. Päewa- ja sõidurahad	6.000.000.—
	4. Kantselei kulud	560.000.—
	6. Majanduslised kulud	21.100.—
	7. Liikuw wara	1.500.000.—
	10. Ettenägemata kulud	6.000.—
	Kokku peatükk IV.	27.958.700.—

Peatükk V.

Maakorralduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	7.739.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	1.100.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	500.000.—
§ 5.	Trükitööd	50.000.—
§ 7.	Liikuw wara	150.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	<u>5.000.—</u>
	Kokku peatükk V. A.	9.544.700.—

B. Esitus maakondades.

§ 1.	Palgad	17.417.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	2.500.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	2.000.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	899.000.—
§ 7.	Liikuw wara	157.600.—
§ 8.	Sõiduabinõud	168.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	33.000.—
§ 15.	Riigi hoonete häda- lised parandused	<u>600.000.—</u>
	Kokku peatükk V. B.	<u>23.774.700.—</u>
	Kokku peatükk V.	33.319.400.—

Peatükk VI.

Põllumajanduse peawalitsus.

A. Peawalitsus.

§ 1.	Palgad	2.294.500.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	700.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	225.000.—
§ 5.	Trükitööd	100.000.—
§ 7.	Liikuw wara	20.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 33. p. 1.	Nõupidamiste ja koosolekute korral- damiste kulud	30.000.—
§ 33. p. 2.	Põllumajand. õpe- raamatute kirjutaja- tele toetusrahaks	55.000.—
§ 33. p. 3.	Maapinna uurimi- se eeltööde kuludeks	150.000.—
§ 33. p. 4.	Baltimere Eesti osa uurimistöode kulud	<u>153.900.—</u>
	Kokku peatükk VI. A.	3.778.400.—

B. Põllumajandus-meteo-
roloogia jaamade wõrk.

§ 1.	Palgad	310.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	30.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	53.000.—
§ 5.	Trükitööd	35.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	44.000.—
§ 7.	Liikuw wara	200.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	<u>6.000.—</u>
	Kokku peatükk VI. B.	678.200.—

D. Seemne kontrolljaam.

§ 1.	Palgad	293.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	23.100.—
§ 4.	Kantselei kulud	25.000.—
§ 5.	Trükitööd	10.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	83.800.—
§ 7.	Liikuw wara	55.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	<u>5.000.—</u>
	Kokku peatükk VI. D.	495.600.—

E. Riigi põllutöö katsejaam.

§ 1.	Palgad	165.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	5.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	8.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	10.600.—
§ 7.	Liikuw wara	45.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	2.400.—
§ 19.	Katseteks tarwismi- newate seemnete, reaktiwide jne. mu- retsemiseks	<u>25.000.—</u>
	Kokku peatükk VI. E.	261.000.—

G. Piimatalituse kool.

§ 1.	Palgad	286.200.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	7.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	11.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	45.000.—
§ 7.	Liikuw wara	10.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	<u>1.000.—</u>
	Kokku peatükk VI. G.	360.700.—

H. Karjakaswatuse kool.

§ 1.	Palgad	286.200.—
§ 3.	Päewa- ja sõidurahad	7.500.—
§ 4.	Kantselei kulud	11.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	45.000.—
§ 7.	Liikuw wara	10.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	<u>1.000.—</u>
	Kokku peatükk VI. H.	360.700.—

J. Peawalitsuse abirahad.		§ 33. p. 2. Metsaasjanduse erikulud	1.700.000.—
§ 28. p. 1. Haridusalal	5.471.700.—	§ 33. p. 3. Metsakultuur-tööd ja lankide puhastamine	6.000.000.—
§ 28. p. 2. Taimekasvatuse ja põllutöö alal	1.450.000.—	§ 33. p. 4. Metsa rawitsemine ja walgustus	100.000.—
§ 28. p. 3. Loomakasvatuse ja piimatalituse alal	2.458.100.—	§ 33. p. 5. Hydrofehnilised ja maaparanduse tööd	670.000.—
§ 28. p. 4. Hobusekasvatuse alal	2.148.000.—	§ 33. p. 6. Metsaweoteede tööd	1.500.000.—
§ 28. p. 5. Väikeloomakasvatuse alal	82.000.—	§ 33. p. 7. Ehitustööd	13.000.000.—
§ 28. p. 6. Kalaasjanduse alal	130.000.—	§ 33. p. 8. Telefoni liini ehitamine ja parandamine	400.000.—
§ 28. p. 7. Katsete ja uurimise alal	1.187.500.—	§ 33. p. 9. Maksud metsamaa pealt	20.000.000.—
§ 28. p. 8. Maaparanduse alal	513.100.—	§ 33. p. 10. Tööstuse hoone- te, masinate ja materjaali tule vastu kinnitamine	200.000.—
§ 28. p. 9. Üldised väljaminekud	600.000.—	§ 33. p. 11. Metsatulekahju- de kustutamine	600.000.—
Kokku peatükk VI. J.	<u>14.040.400.—</u>	Kokku peatükk VIII A.	<u>53.919.500.—</u>
Kokku peatükk VI.	19.975.000.—		

Peatükk VII.

Loomaterwishoiu peawalitsus.

§ 1. Palgad	3.299.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	46.000.—
§ 4. Kantselei kulud	70.000.—
§ 5. Trükitööd	10.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	56.100.—
§ 10. Ettenägemata kulud	5.000.—
§ 22. Stipendiumid loomakarsti teaduskonna üliõpilastele	180.000.—
Kokku peatükk VII.	<u>3.666.500.—</u>

Peatükk VIII.

Metsade peawalitsus.

A. Keskasutus.

§ 1. Palgad	5.984.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	1.400.000.—
§ 4. Kantselei kulud	1.448.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	236.600.—
§ 7. Liikuw wara	150.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	10.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 12. Juriidiline abi ja kohtu kulud	150.000.—
§ 33. p. 1. Mitmesugused	320.500.—

B. Maakondade metsawalitsus.

§ 1. Palgad	3.259.300.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	500.000.—
§ 4. Kantselei kulud	233.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	196.800.—
§ 8. Sõiduabinõud	500.000.—
Kokku peatükk VIII B.	<u>4.689.100.—</u>

D. Metskonnad.

§ 1. Palgad	79.621.500.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	7.016.000.—
§ 4. Kantselei kulud	1.536.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	1.205.000.—
§ 7. Liikuw wara	360.000.—

Kokku peatükk VIII D. 89.738.500.—Kokku peatükk VIII 148.347.100.—**Kokku põllutöoministerium 242.667.700.—**

Kokku põllutöoministeriumi eelarwe on 241.174.100.—. Arwesse wõttes parandust, mis oli tehtud peatükk IV § 2 tuleb siin eelarwe kogusumma wastawalt suurendada. Peale selle on ka parandus, mis wälja on jäänud, nimelt peatükk V B. § 8 ettepanekus on 168.600.— peab aga

olema 168.000.— Siin peab tähendama, et peatükk IV § 2-ses parandus ei ole mitte 1.423.600.— waid 1.493.600.— ja wastawalt oleks siis lõpuresultaat 242.667.700.— Eelarwe-kommisjon, läbi waadates põllutöoministeeriumi eelarwet, on, nagu väljajagatud eksemplaaridest näha, umbes 100 miljoni marga wõrra eelarwet vähendanud. Tegelikult ei ole see vähendamine mitte nii suur, sest mõned paragrahwid on üle kantud erakorralisesse eelarwesse. Nimelt oli siin metsatööstuse peale 95 miljoni marka wäljaminekut ette nähtud. Eelarwe-kommisjon vähendas seda summat ja ülejäänud 70 miljoni kandis operatsiooni fondi arwele üle. Wähendusi on selle eelarwe juures umbes 15 miljoni marka.

J. Zimmerman (töer.): Põllutöoministeeriumi eelarwe arutamisel peab peatama kolme asja juures: esimene oleks maakorraldus, teine — riigi metsa walitsemine, ja kolmandaks — põllumajanduslise kultuuri edendamine.

Põllutöoministeeriumi tegewuses on kõige rohkem maakorraldusest räägitud. Parempoolsed lootsid maareformi seisapanemist. (A. Tupits (põl.): Kes seda lootis?) Seda lootsid teie rühma mehed, kes maal ringi käisid ja seletasid, et maareformi teostamine tuleb seisma panna. On ju teada, et teie rühm seaduse wastuwõtmise juures, kui mõisasüdame saatus otsustamisel oli, seda kõige suuremat protestiabinõu tarwitas — saalist lahkus. Seda ei ole ühegi teise ettepaneku juures ette tulnud. Niisugustel oludel hakkas praegune minister töötama. See meeoleolu, mis tol ajal walitses, peegeldas kõige rohkem ennast wäikeste põllutöoministeeriumi ametnikkude peal. Need wäiksemad ametnikud arwasid paraja aja olevat maareformi teostamisele wastu astuda. (A. Tupits (põl.): Kas wäiksemad ametnikud takistasid maareformi teostamist?) Jah, just wäiksemad ametnikud olid sel alal wäga agarad; just paljud nendest ei tunnud maareformile mitte kaasa. Minewal kewadel sõitsid ringkonnawalitsejad ringi ja tegid kihutus-tööd, et endised mõisnikud mõisasüdamed tagasi saaksid. Paljudel on tulnud oma õigusi mõisniku wastu kaitsta, ja nimelt just sõjawäelastel. Wiimased, et oma õigusi maksma panna, on pöörnud isegi kohtuwõimude poole. Mõisnikkude poolt on palju katseid tehtud, et mõisasüda-

meid endile jälle tagasi saada. (A. Tupits (põl.): Teie deklaratsioonis, mis siin ette loeti, oli tähendatud, et see ka teile wastuwõetaw on.) Meie ei ole seda iialgi toonitanud, et see, mis maaseadusega mitte kokkukõlas pole, meile wastuwõetaw on. Kui kaugele põllutöoministeeriumi ametnikud oma tegewuses on läinud, näitab järgmine lugu. Kusagilt riigiarwel peetawast mõisast soowis põllutöoministeerium osa karja põllutöökoolile saada. Selleks lasti kari loomaarsti poolt järele waadata. Loomaarst eraldas karjast mõned loomad wälja, kes tiisikshaiged olid. Kui nüüd walitseja käsu sai terwetest mõned loomad põllutöökoolile saata, siis saatis walitseja koolile just haiged loomad, keda loomaarst oli wälja praakinud. Loomadele kaasaantawatel tunnistustel seisis aga, et need loomad on loomaarsti poolt leitud terwed olema. Et ministeerium niisugust tegewust lubab, näeme sellest, et ringkonnawalitseja mitte kohtu alla ei sattunud, waid tema poolt organiseeritud ühisusele anti üle saja tiinu maad ja elab praegu härrastemajas, kuna sõjawäelane, kes seal mõisasüdame sai, popsina tema juures peab elama. Karistamatus on nõnda kaugele läinud, et ministri käskude üle naerdakse, isegi awalikult hirwitatakse. Nõnda ühel koosolekul üks ametnik, näppude wahel hoides wärskelt saadud ministri ringkirja, püüdis selgeks teha, kui rumal see käsk on. Kui ta käest küsiti, et kelle alkiri sel paberil on, siis nimetas ta selle nime, ja kui ta käest küsiti, kas ta ammu teab, et see allakirjutaja rumal on, siis ta wastas, et ta seda wäga ammu teada. Niisugused on põllutöoministeeriumi ametnikud koha peal. Niisuguse kindla korra puudus ei ole mitte üksi koha peal, waid on ka peawalitsuses ja see tuleb sellest, et ei ole osatud korda luua. Aetakse ainult jooks-waid asju, ilma et mingisugust sihti oleks. Need samad põllutöoministeeriumi kohtadel olevad ametnikud seletawad koosolekul awalikult, et kõik paberid, mis maakorralduse peawalitsusesse lähewad, sinna jääwad ja sealt tagasi ei tule.

Minewaaastane asunikude laen ei ole asunikudele mitte küllalt wastuwõetaw, sest et protsent on algajatele liiaks suur. Raskuseid laenu saamises on asunikudel ka palju, näituseks, Wiljandi ja Pärnumaal, kus põllumeestekogud enamuses, seal ei ole asunikkusid mitte laenu-hoiu ühisuse liikmeks wõetud. Siis kaebatakse

selle üle, et isegi see raha, mis walitsus on arnud laenu otstarbeks, ei ole mitte kohe wälja makstud, waid on teisteks otstarbeteks ära tarwitatud ja asunikku on saadetud Ponsiuse juures Pilatuse juurde senni kui raha sai korjatud. Ka tänawune laenuks määratud summa on wäikene. Minewal aastal oli määratud 50 miljoni, millest ei jätkunud. Umbes 10 miljoni laenu oli juba detsembrikuust ette tellitud. Asunikud eelarwesse üleswõetud summast mitte rahuldatud ei saa.

Mis puutub maahindamisesse, siis sellega ei ole mitte keegi rahul, ei asunikud ega endised talupidajad. Selles asjas ei ole möödaläinud aastal midagi ära tehtud. On ette tulnud juhtumisi, kus rent täiesti kõlbmata hoonete eest on suurem määratud, kui maa eest. Edasi ka see wäärnähtus, et asunikudelt on mitmel pool renti rohkem nõutud, kui seda endised omanikud nõudsid. Näituseks Haimre mõisas, kus rent on olnud endisel omanikul 4.331 maksurubla pealt, asunikul 6.447 maksurubla pealt, mille kohta ringkonnawalitsus seletust ei tea anda. Ebaõnnestanus tuleb lugeda põllutööministeeriumi katseid tänawu aasta mõisade planeerimise tööd endiste omanikkude hooleks anda. Asunikkuudele on niisugusel korral wälja antud ainult ääremaid, mis söödis olid, ja ainult kõlbmataks saanud inwentaari. Asunikud on kindlasti niisuguse planeerimise wastu. Wirumaa asunikkuude kongressil wõeti soowiawaldus wastu, kus toonitati, et seal, kus mõisade südamed järele on jäänud, wõimatu on töötada. Siin tuleks parandusi teha.

Abiasutustest maakorralduse alal oleks nimetada maamöödu ja hindamise walitsust. Lehitsedes läinud aasta maamöödtjate tööde aruandeid, paistis mulle silma, et mõned maamöödtjad olid isegi 3 korda rohkem tööd teinud, kui teised, kuna maamöödtjad ühesuguse palga saawad, siis ei ole see loomulik. Edasi paistis weel silma, et tööd on wähem seal tehtud, kus puhkeaega on antud. Puhkeaeg wõetakse tihti suwel kõige kibedamal töö ajal. Seda aega ei tarwita maamöödtjad mitte puhkamiseks, waid sel ajal teewad nad eratöid. Sarnane tegewus on igatahes lubamata, sest riigi tööle tulles hakkawad maamöödtjad „puhkama“. Kui ühel maakonna kongressil puudutati maamöödtjate wähest töowiljakust, siis wastas maakonna maamöödtja selle peale, et maakorralduse peawalitsus ei andwat maa-

möödtjatele tööd. Mina ei tea mitte, kas maakorralduse peawalitsus see on, kes tööd ei anna, aga et põllutööministeerium maamöödtjatega hoolimatalt ümber käib, selle kohta on näitusi olemas. Nii lasti minewal maikuul Petserimaal kõik maamöödtjad päewapealt ametist lahti. Alles siis, kui kohaliste elanikkude poolt selle wastu protesti tõsteti, pandi maamöödtjad jälle uuesti tööle, algatud tööde lõpetamiseks. On arusaadaw, et sarnasel korral igauks katsus tööd niipalju wenitada, kui iganes wõis. Pärast pikendati maamöödtjate ametis olemise aega kunni sügiseni, aga kohalikud elanikud ütlewad, et niisuguse teo tagajärjel ei olnud tööl edu. Niiwiisi talitada igatahes ei wõi. Minule paistab, et maamöödtjate töö alal wõiks mõnda asja teisiti korraldada, kui see praegu korraldatud on. Praegu maksetakse maamöödtjatele peale palga weel päewaraha päewade wiisi. Wõib olla, et otstarbekohasem oleks „päewaraha“ maksta tiinu pealt. Niiwiisi saaks see mees, kes rohkem tööd teeb, ka rohkem sissetulekut.

Mis asunikkuudesse puutub, siis on nad enese peale pandud lootusi hästi täitnud. Nad on maad, mida suurpõllumees sööti on jätnud, üles künnud ja wilja peale küwanud. Just siit ridadest (Kõneleja näitab põllumeeste rühma poole) seletati, et asunikud maa sööti jätawad ja riigi näljale wastu wiiwad. Seda ei saa nad enam mitte ütelda. Meie maa, kes alati on pidanud wilja sisse wedama, on tänawu juba 1½ miljoni puuda wilja wälja wedanud. Nii ei saa siin näljast, mida härra Hünerson ette kuulutas, kuidagi juttu olla. (J. Hünerson (põl.): Millal olen ette kuulutanud?) Maaseaduse arutamise ajal.

Heameelega wõib sellepeale tähendada, et nüüd asunikkuude „õgimine“ ära on jäänud. Omal ajal kirjutas härra Hünerson kuus korda nädalas, et asunik on wilets, ei suuda tööd teha j. n. e. (J. Hünerson (põl.): Ei ole sõnagi kirjutanud). Kui kaugele asunikkuude kohta tehtawad tühjad jutud minna wiiwad, seda nägime põllutööministeeriumi eelarwe alamkommisjonis. Eelarwe alamkommisjonis seletati, et põllutööministeeriumi teadete järele jätawad tänawu kewadel wähemalt 10% asunikkuudest oma kohad maha, nii et saab suur rahwarändamine tulema. Kommisjon nõudis põllutööministeeriumilt kindlaid andmeid selle üle, kui palju asunikka kohalt lah-

kuda kawatsewad ja kus kohal. Eelarwe läbiwaatamise töö lõpul teatas põllutööminister, et tema olla andmeid nõudnud, kuid ei ole neid mitte saanud ei maakorralduse peawalitsuse ega maakonna riigimaadeülemate käest. Kusagil ametiasutuses pole ühtegi maast lahtiütlemise teadet olnud. Põllutööministeerium olla saatnud siis ametniku wälja kõige waesematesse kohtadesse maale põhjusi uurima, miks asunikud ära lähewad. Koha peal olla ilmsiks tulnud, et asunikud niisugusest äraminemisest midagi ei tea, ja et nendel asunikudel mitte üksi rent, waid ka kõik makstud on. Teie, härra Laidoner, ütlesite, et neil rent maksmata olla. (J. Laidoner (põl.): Ma polesuudki lahtiiteinud. Naer. J. Hünerson (põl.): Teie kahtlustate kõiki siit poolt.) Asunikudel on rohkem renti maksetud, kui suurpõllumeestel-riigirentnikkudel.

Mis metsamaterjaali andmisesse puutub, siis on siin paljugi soowida. Selles asjas ei ole mitte asunikudele otsekohesest wastutulekut märgata olnud. Tihti antakse asunikudele metsamaterjaali asukohast õige kaugelt, isegi seal, kus mets õige ligi on. Ühel asunikule kongressil toodi näituseks ette Wigala ja Päärdu. Ühel kui ka teisel olla mets ligi, kuid metsawalitsus olla sellega hakkama saanud, et ta metsa annud Wigala mees-tele Päärdust ja Päärdu mees-tele Wigalast. Et metsaandmine mitmel ajal sünnib, siis ei saa Päärdu ja Wigala mehed mitte ka oma wahel metsa ümber wahetada. Häid metsaametnikka wõime alles siis saada, kui metsakoolid saame mitte üksi kõrgemate, waid ka alamate ametnikkude tarwis. Metsade raiumise kawad tuleks tulewikus teha üleriiklised aga mitte metskondade kaupa. Seal, kus metsa rohkem on, wõib teda rohkem raiuda. Tuleb selle eest muretseda, et tulewikus metsad enam ühetasaselt üle maa oleks ära jagatud.

Teine ala, mis põllutööministeeriumile tähtis, oleks põllumajanduslise kultuuri edendamine. Selle ala kohta peab ütlima, et temas seisak on olnud. Edu ei ole selles asjas märgata olnud. Nüüd, kus meil sõda möödas, leiame meie, et meil sooparandamise alal ei ole midagi ette wõetud. Meil oli enne sõda neli sooparandus bürood, kus töötasid umbes paarkümmend ametnikku. Selles asjas on põllutööministeeriumi poole pööratud pal-

wega wõimaldada niisugust maaparandus bürood, vähemasti igas maakonnas üks, ellu kutsuda. Käesolewas eelarwes ei näe meie ühtki niisugust asutust. Kui meie tahame tulewikus suurte maaparanduse tööde peale üle minna, siis peab hakkama asutusi organiseerima, kes maaparandustöid toimetaks. Ilma riiklise toetuseta ei saa niisuguseid asutusi mitte luua. Juba Wene ajal sai niisugustele asutustele toetust antud. Niisama ei ole ka põllumajanduse laenu asjus edasi saadud. Iseäranis oleks siin tarwiline maaparanduslaen, et wäetisaineid osta ja muid abinõusid tarwitusele wõtta. Maaparanduslaenu seaduse kawa anti Riigikogule sisse ja selle arutamisel komisjonis põllutööministeerium lubas minewaks kewadeks selle seaduse kohta seisukohta wõtta. Kuid kewadest sai sügise ja sügisest on jällegi kewade saanud, kuid laenusaaamise asi ei ole mitte edasi nihkunud.

Teine tähtis ala, mille peale enne sõda suurt rõhku pandi ja mis nüüd mitte küllalt toetust saanud ei ole, on loomakaswatus. Minewal aastal olid selle jaoks suuremad toetussummad määratud. Eriti on meie hobusekaswatus wähe arenenud. Sõjaajal sai neid teatawasti palju otsa, aga sugutäkkude sissetoomiseks ei ole midagi ära tehtud, ega selleks tarwilisi summasid eelarwesse wõetud. Siin talitakse samuti, kui põllumees, kes oma põllule mitte seemet ei saa. Teatawasti kaswatame meie kunni 3.000 hobust rohkem kui enne sõda. Osa neist weetakse wäljamaale, kuid et meil aga head sugutäkkud puuduwad, siis ei rahulda meie hobused wäljamaa turunõudeid ja müüakse seal odawa raha eest ära, ja hulk wäliswaluutat jääb selle läbi saamata. Karjakaswatus alal on suguloomade muretsemiseks määratud summa minewaaastase summaga wõrreldes poole wäiksem. Nüüd, kus maareformi läbiwiimine käsil, oleks tarwis wäikepõllupidajatel endid organiseerida, et meie karjapidamist paremale järjele tõsta. Siin on wastutulek walitsuse poolt õige wäike olnud. Mis puutub meie loomade terwishoosse, siis pean tähelpanu selle peale juhtima, et meid niihästi ida kui lõuna piiril loomakatked ähwardawad. Nende kõrwaldamiseks ei ole peaaegu mingisuguseid abinõusid tarwitusele wõetud. Nagu teada wõib Wenemaalt taud tulla ja terwed karjad ära häwitada.

Lõpuks tahaksin peatada meie karja-saaduste väljaveo kontrolli juures. Sellest räägiti juba eelarwe-kommisjonis ja põllutöoministerium lubas seda asja korraldada, kuid pole seda senni teinud. Kontrollkommisjonid peaks otstarbekohasemad olema ja seal peaks tarwiliku oskusegä inimesi leiduma. Kui neid mitte ei leidu, siis oleks see niisama, kui meie haige juurde komisjoni saadaksime, kes arstimisest midagi ei tea. Kui mõne aja eest „Estonia“ poolt liha Stockholmi saadeti, siis tuli ilmsiks, et see liha halb olnud. Härra Hünerson lööb küll käega, aga ma wõin ka nimesid nimetada. Meie ei tohiks mitte karjasaadusi turule saata, mis meie renomeed väljamaal rikuks. Nähtawasti on meil küll mingisugune monopooli süsteem maksew, kuid ka need litsentsid pole seisukorda päästnud. Tuletan meelde rukki ja kaerte väljawedu. Kaerte väljaweoks on nähtawasti põllumeestekogul ainuõigus. (Wahelhüüde paremalt poolt: Tööerakond jääb ilma ja ei saa osta, aga see on ju nende programmis.) Põllumeestekogud müüwad kaeru Wenemaale 260 marka puud, kuna nad ise põllumehele 180 marka puudast maksawad. (Segased wahelhüüded.) Siis on väga tähtis, kui palju keegi saab. See, kes wiljawagunite plombeerimist ette wõtab ehk ära saadab, saab 3 marka puuda pealt, põllumeestekogu saab 17 marka puuda pealt. (A. Tupits (põl.): Aga „Waba Maa“ kirjutas, et põllumehed ei saa, müüwad tarwitajate ühisused.) 80 marka puuda pealt saab „Estonia“. (J. Hünerson (põl.): Aga mõni mees ei saa.) Mille eest see on saadud, mis otstarbeks, seda mina ei tea. Sellest nemad ei räägi. (J. Hünerson (põl.): Kes ilma jääb, ei peasuud. A. Tupits (põl.): Tema põld on söödis, pole midagi müüa. Naer. Juhataja kõlistab.)

Metsade peawalitsusest räägiti minewal aastal, et ametnikud ei ole küllalt wastutulelikud kohalikkude elanikkude wastu. Tänewu wõib aga ütelda, et lugu üldiselt parem on. (O. Gustawson (is.) annab juhatusesele sedeli. Wahelhüüded paremalt poolt: Aa, Oo! Nüüd alles tuleb. J. Lattik (kristl.): Nüüd tuleb see suur põllumees. Üldine naer. Juhataja kõlistab.) Metsaametnik-

kude kooli eelarwe on kärbitud. (Wahelhüüded: Rääkige kõwemini.) Metsaametnikud peaksid teadma, mis nende kohus on. Selleks on terve rida parandusi tarwis. Iseäranis neis kohtades, kus metsa wähe on, tuleks selle eest hoolitseda, et metsa rohkem alal hoitakse, selleks, et metsa üle maa enam ühetaolisemalt oleks. Nüüd raiutakse metsa aga iseäranis neis kohtades, kus raudtee hästi maksab.

Ma lähen nüüd üle põllutöoministeriumi, nii ütelda, õieti juhatusse juurde. Peab ütleva, et seaduseelnõud põllutöoministeriumis väga aeglaselt liiguwad. Ma nimetaksin siin maaparanduse laenu-seadust. See seadus seisab ministeriumis juba terve aasta ja ikka weel annab põllutöominister tema kohta oma arwamist. (Põllutöominister B. Rostfeldt: Olen ammu juba annud. J. Hünerson (põl.): Läheb pikkamööda meelest ära.) Ei ole igatahes Riigikogus sellest midagi kuulnud. Ma ei usu mitte, et juhatus seda kinni peab. Siis on weel weelaskmise sunni seadus. (J. Lattik (kristl.): Waat, see on alles seadus. Üldine naer. Wahelhüüded paremalt poolt. Juhataja kõlistab.) See seadus on maaparanduse töödeks väga tähtis, aga terve aasta jooksul ei ole ministerium jõudnud selle kohta oma arwamist awaldada. Siis on ka lubatud põllutöoministri poolt üks hädatarwiline seadus, nimelt maa põlise tarwitamise seadus, kuid siamaani ei ole meie seda weel saanud. Asunikud ootawad teda igatahes pikisilmi. Niisama tarwilik on tasuseadus endistele omanikkudele, sest raske on põlise tarwitamise seadust enne maksuma panna, kui tasuseadus wastu wõetakse, kui ei tea mitte, kui palju selle maa eest maksta tuleb ja misuguse koorma see asunikule peale paneb.

Nagu ma kuulsin, on maade krepoteerimisele põllutöoministeriumi poolt wiimasel ajal käik antud ja üksikud mõisad on juba krepostijaoskonda krepoteerimiseks ära antud. Seda tuleb terwitada ja loodame, et see pea saab täiesti läbi wiidud.

Siis juhiks ma põllutöoministri tähelepanu Saaremaa maakorralduse peale. Seal on olud palju raskemad kui kindlal maal. Seal ei ole isegi talud weel krunti aetud ja sellepärast oleks tarwis seal

maakorraldus läbi wiia ühes endiste talude korraldusega.

Need puudused olid minu poolt ette toodud selleks, et põllutööminister nende peale oma tähelpanu pööraks ja neid kõrvaldaks. Ja ma loodan, et tulewal aastal meil see asi teine on, ja et meie maakorralduse, niisama ka metsamajanduse ja põllumajanduse arendamiseks tulewaaastases eelarwes teistsugused summad saavad olema.

9. Teadaanne järgmise koosoleku aja kohta.

Juhataja **K. Wirma**: Kell on 10 läbi ja wanematekogu sellekohase otsuse põhjal tuleb koosolek lõpetada. Järgmine koosolek on homme hommikul kell 10.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.